

MIRT

Inspiratieboek

15x WATER EN RUIMTE

15x WATER EN RUIIMTE

Inspiratieboek

Geachte lezer,

Voor u ligt het Inspiratieboek Water en Ruimte. Dit boek bevat vijftien projecten waarin ruimte en water met elkaar zijn verbonden. Projectleiders en initiatiefnemers nemen u mee in hun zoektocht naar het verbinden van water en ruimte en de ervaringen die zij daarbij hebben opgedaan. Zij vertellen over wat goed ging, wat beter kan en welke lessen ze meenemen naar een volgend project. Bedoeld om u te inspireren én een vliegende start te geven bij de realisatie van uw eigen opgave of project.

Het verbinden van water en ruimte doen we niet zo maar. De voorbeelden in dit boek laten zien dat het verbinden van water en ruimte in samenwerking met de omgeving leidt tot betere resultaten. Zo brengt een brede aanpak van wateropgaven kansen met zich mee voor natuur, recreatie en andere sectoren. Ook kan synergie worden bereikt door vanaf het begin rekening te houden met water bij de aanleg van bijvoorbeeld infrastructuur en woningen.

Het beter verbinden van water en ruimte staat niet op zichzelf. Het is onderdeel van een bredere beweging naar opgavengericht werken, het zoeken naar meekoppelkansen en de inzet van meer dan alleen financiële instrumenten. Samen met maatschappelijke organisaties, private partijen en burgers. Wij sluiten daar graag bij aan. De voorbeelden in dit inspiratieboek laten zien dat dit kan.

Het Inspiratieboek is een gemeenschappelijke uitgave van de Unie van Waterschappen en het Rijk-regio programma Vernieuwing MIRT. Zowel vanuit de Unie als het Rijk ondersteunen we de geschetste veranderingen in het kader van de Vernieuwing van het MIRT. Bijvoorbeeld door de publicatie van handreikingen en het organiseren van bijeenkomsten via het Leerplatform MIRT. Deze bijeenkomsten zijn erop gericht om aan de hand van praktijkvoorbeelden kennis en ervaring uit te wisselen en van elkaar te leren. Ook het Deltaprogramma en Platform 31 organiseren diverse bijeenkomsten die hierop zijn gericht. Want daar begint het beter verbinden van water en ruimte mee: met investeren in elkaar en elkaar leren kennen. Zo werken we samen aan een veiliger en mooier Nederland.

Peter Heij
Directeur-Generaal Ruimte en Water
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Stefan Kuks
Portefeuillehouder Water en Ruimte
Dagelijks bestuur Unie van Waterschappen

Inleiding	7
NOORDWEST-NEDERLAND	
Kustversterking Zwakke Schakel Hondsbossche en Pettemer Zeewering	11
Afsluitdijk als Energiedijk	17
WATERgraafsmeer Amsterdam	23
Meerlaagsveiligheid Marken	27
ZUIDWEST-NEDERLAND	
Getijdenpark Rotterdam	35
Afwatering overkapping station Rotterdam Centraal	41
Kustwerk Katwijk	45
ZUID-NEDERLAND	
Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum	51
Venlo Maas	55
Waterdunen Zeeuws-Vlaanderen	59
Oesterdam Zeeland	63
OOST-NEDERLAND	
Fluvia Tiel	69
Meerlaagsveiligheid IJssel-Vechtdelta	73
Rivierklimaatpark IJsselpoort	79
Ruimte voor de Waal Lent	83
Rode draden	87
Dankwoord	89
Illustratieverantwoording	91
Colofon	92

Leeswijzer

Het Inspiratieboek is ingedeeld in vier hoofdstukken: Noordwest-, Zuidwest-, Zuid- en Oost-Nederland. Elk hoofdstuk begint met een overzichtskaart waarin de voor die regio specifieke voorbeelden van het verbinden van water en ruimte worden uitgelicht. In totaal komen vijftien inspirerende voorbeelden aan bod. Ieder voorbeeld heeft zijn eigen verhaal, proces en lessen. Juist de lessen die naar voren komen, zijn bedoeld om u – vanuit uw eigen vakgebied, kennis en expertise – uit te dagen om water en ruimte dicht bij elkaar te brengen. Het Inspiratieboek sluit af met de rode draden die uit de voorbeelden naar voren komen.

Toelichting Vernieuwing MIRT

Het programma Vernieuwing van het MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport) maakt het MIRT klaar voor de toekomst. Aanleiding van de vernieuwing van het MIRT zijn onder meer het complexer worden van opgaven en de betrokkenheid van meerdere partijen en sectoren daarbij. Daarnaast zien we dat ontwikkelingen steeds sneller plaatsvinden. De gevolgen hiervan zijn vaak ongewis. Ook de rol van de overheid verandert: taken van Rijk en provincies zijn gedecentraliseerd, er is minder budget te verdelen en er ontstaan steeds meer maatschappelijke initiatieven.

Door een aanpassing van het MIRT-instrumentarium en nieuwe manieren van samenwerken, worden de opgaven en projecten uit de gebiedsagenda's een stap verder gebracht. De ambitie is om in het MIRT het accent te verschuiven van projecten naar opgaven, van onderhandeling naar dialoog en van een focus op de inzet van financiële middelen naar een bredere inzet van instrumenten. Daarbij gaat het om urgente en door partijen gedeelde opgaven in de fysieke leefomgeving, waarbij meerdere sectoren elkaar raken en partijen op verschillende schaalniveaus elkaar nodig hebben.

De Vernieuwing MIRT bestaat uit drie pijlers:

1. **Brede blik:** vraagstukken benaderen vanuit de opgaven in plaats van de oplossingen (projecten) en uitgaan van een gebiedsgerichte benadering daar waar nodig.
2. **Maatwerk:** in besluitvorming, spelregels en procedures om in te spelen op veranderende omstandigheden en kansen. "Op maat" besluiten door korte termijn beslissingen te verbinden aan lange termijn opgaven (adaptief programmeren) en slim om te gaan met onzekerheden, kansen en veranderende omstandigheden.
3. **Samenwerken:** het gebruik van beproefde en nieuwe vormen van samenwerking tussen overheden op basis van gelijkwaardigheid en van overheden met maatschappelijke partners en marktpartijen.

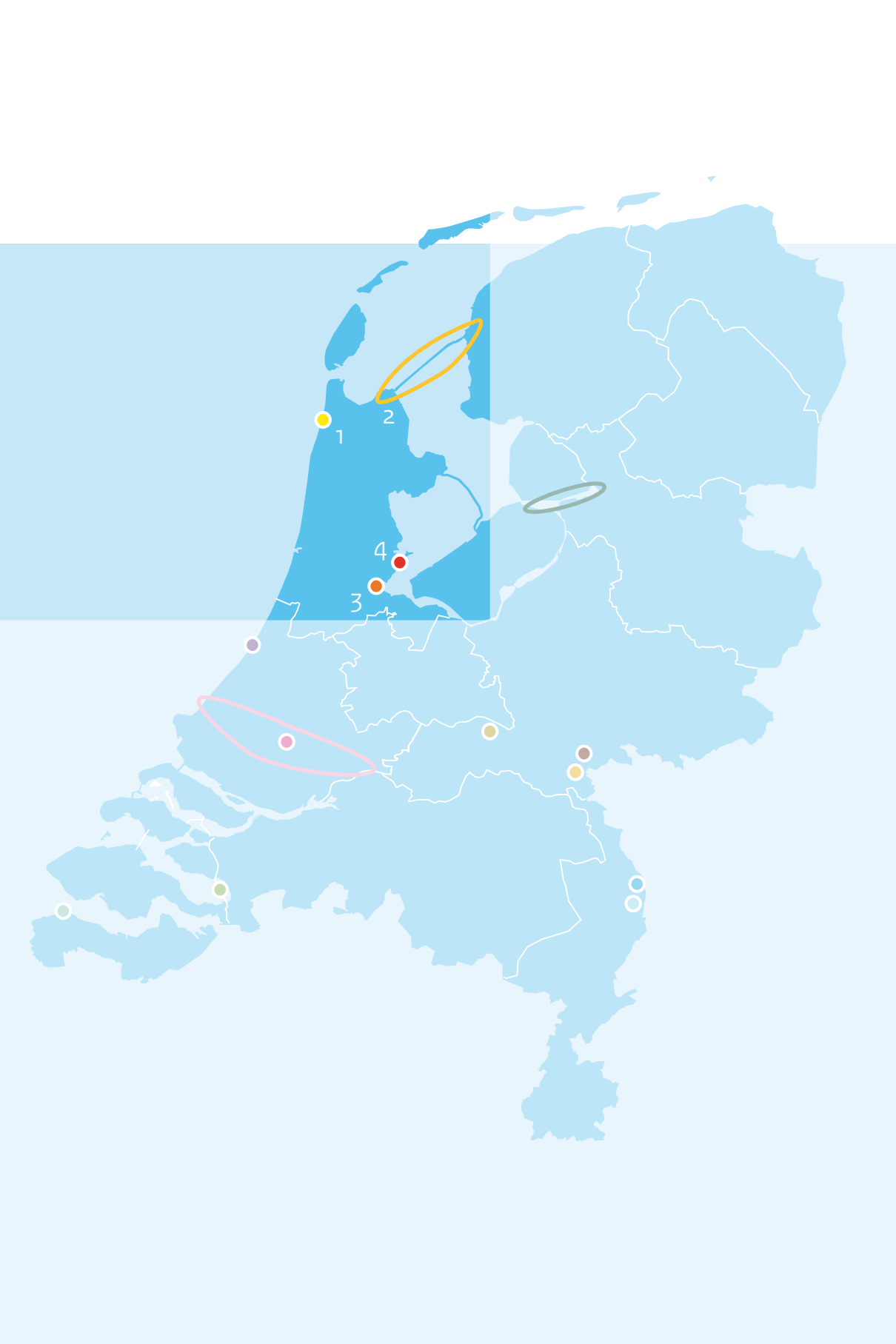
<https://mirt.mett.nl>

Een kijkje in de keuken

Dit Inspiratieboek bevat vijftien praktijkvoorbeelden waarin de werkvelden water en ruimte elkaar hebben gevonden. Het boek vloeit voort uit de Vernieuwing van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT). In het kader van de Vernieuwing van het MIRT hebben Rijk, provincies en waterschappen onderzocht hoe water en MIRT/ruimte beter met elkaar kunnen worden verbonden.

In Nederland is water onlosmakelijk verbonden met ruimte. Maatregelen op het gebied van water hebben altijd ruimtelijke consequenties. Ze leggen beslag op ruimte, zoals bij de constructie van kunstwerken, of het faciliteren van bijvoorbeeld transport over water. Andersom hebben ruimtelijke maatregelen vaak gevolgen voor het watersysteem. Water is een integraal onderdeel van de inrichting van Nederland: water is ruimte.

De voorbeelden uit dit boeken laten zien hoe water en ruimte in concrete projecten verbonden worden. De voorbeelden zijn om verschillende redenen aangedragen, bijvoorbeeld vanwege de fase waarin ze zich bevinden, de nieuwe manier van samenwerken en/of de implementatie in het gebied. Mensen zijn enthousiast over wat zij hebben gezien en gehoord. De voorbeelden zijn aan de hand van de drie pijlers van de Vernieuwing van het MIRT uitgewerkt: brede blik, maatwerk en samenwerken. Het gaat om voorbeelden waar nationale opgaven worden verbonden met regionale en lokale opgaven. De geïnterviewde personen vertellen enthousiast over 'hun' project en de ervaringen die zij daarbij hebben opgedaan. Kortom, zij geven u een kijkje in de keuken van het verbinden van water en ruimte in de praktijk.

Noordwest-Nederland

- 1 Kustversterking Zwakke Schakel
Hondsbossche en Pettemer
Zeewering
- 2 Afsluitdijk als Energiedijk
- 3 WATERgraafsmeer Amsterdam
- 4 Meerlaagsveiligheid Marken

“De mooiste
oplossingen ontstaan
als iedereen actief
meedenkt”

Inspiratie delen

**Projectleider Hoogheemraadschap
Anita Willig-Kos**

072 582 82 82 | a.willig-kos@hhnk.nl | www.kustopkracht.nl

Zand als ideale bondgenoot

Een zwakke schakel in de Noord-Hollandse kust sterker maken door strand en duinen van vijfhonderd meter breed voor de oude dijk te spuiten. Natuurlijk, waarom niet? Het is goedkoper en duurzamer dan het verhogen en verbreden van een dijk en biedt alle mogelijkheden voor recreatie, toerisme, natuur en economie.

Bij de Hondsbossche en Pettemer Zeewering kozen ze ervoor. “Zand is zacht en keihard, zwaar en licht, milieuvriendelijk en relatief goedkoop”, zegt projectleider Anita Willig-Kos van het Hoogheemraadschap. “Een ideale bondgenoot in de kustbescherming.”

Wanneer de Hondsbossche en Pettemer Zeewering na de toetsing in 2004 wordt aangewezen als Zwakke Schakel in de Noord-Hollandse Kust denken het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Rijkswaterstaat en de

TITEL	Kustversterking Zwakke Schakel Hondsbossche en Pettemer Zeewering
LOCATIE	Camperduin - Petten, provincie Noord-Holland
OPDRACHTGEVER(S)	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK), Rijkswaterstaat
PLANNING	2008-2013 (startnotitie - ontwerp), 2013-2015 (uitvoering)
BETROKKEN PARTIJ(EN)	HHNK, Rijkswaterstaat, Provincie Noord-Holland, gemeentes Schagen (voorheen Zijpe) en Bergen, Landschap Noord-Holland, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, recreatieondernemers, bewoners en overige belanghebbenden.
PLANFASE	Uitvoering
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Landelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Recreatie en natuur
DEELMOMENTEN	Opdrachtgeversoverleg in breed verband tot eind van het project. Opleveren advies Gate Review een half jaar voor einde project. PR-momenten: bekendmaking van het ontwerp op 11-12-13. Viering van het bereiken van de kustveiligheid op 16 maart 2015 met minister Schultz van Haegen

Wist u dat?
Kustversterking met zand is een duurzame oplossing. Als het klimaat verandert kun je er eenvoudig wat zand bij doen.

Provincie Noord-Holland samen met bewoners en ondernemers na over manieren om de kust weer sterk en veilig te maken. Omdat voor Zwakke Schakels een dubbeldoelstelling geldt – kustveiligheid en het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit – kijken zij ook hoe ze het gebied aantrekkelijker kunnen maken voor bewoners, bezoekers en ondernemers. Samen kiezen ze voor een oplossing met duinen en een strand vóór de dijk. “De zee tegenhouden door dijken te verhogen, werkt niet eindeloos. Een veiligheidsduin en strand aanleggen door zand te storten was in dit geval slimmer”, verklaart de projectleider.

“Het gaat om hun achtertuin”

“Betrokken mensen zijn zich bewust van hun gebied. Wat daarmee gebeurt, leeft onder die mensen. Het gaat letterlijk om een verhoging in hun achtertuin. Daarom was er veel animo voor informatie avonden, soms met verhitte discussies.”

Projectleider Hoogheemraadschap Anita Willig-Kos

Vrij spel

Er volgt één aanbesteding met twee contracten: een voor het aanleggen van het project en een voor twintig jaar onderhoud. Daarbij zijn het Hoogheemraadschap en Rijkswaterstaat verantwoordelijk voor de veiligheid en inpassing en de provincie voor het programma ruimtelijke kwaliteit. Om een ontwerp te krijgen dat aan alle wensen voldoet, krijgen de aannemers

de vrijheid om zelf met ideeën te komen. “We gaven alleen een aantal eisen mee om te borgen dat de plannen veilig zouden zijn en pasten binnen de vergunningprocedures. Verder kregen ze vrij spel”, vertelt Anita Willig-Kos over deze toen relatief nieuwe marktbenadering voor een kustversterkingsproject. “Op deze manier wilden we met het beschikbare geld komen tot het beste resultaat voor de veiligheid en de omgeving. En dat is gelukt: het heeft een prachtig ontwerp opgeleverd.” Ook slagen ze erin marktpartijen enthousiast te maken voor laagfrequent onderhoud vanuit een natuurlijke invalshoek.

Luisteren en meedenken

Een aanbesteding is de motor van het proces ook qua planning, is de ervaring van de projectleider. “Tegelijkertijd is zo’n aanbestedingstraject vaak een black box voor omgevingspartijen. Daarom is het o zo belangrijk iedereen in dit proces mee te nemen.” Ze organiseren rondetafelgesprekken. Daar kunnen de deelnemers aan de aanbesteding hun ideeën toetsen bij de vertegenwoordigers van de omgevingspartijen – bewoners, ondernemers, natuurorganisaties, gemeentes – en kunnen die hun wensen en ideeën delen met de deelnemers aan de aanbesteding. Het resultaat is dat iedereen zich herkent in het uiteindelijke ontwerp. “De marktpartijen hebben goed geluisterd naar de wensen van bewoners en die meegenomen in hun ontwerp. Mooi hoor, wat actief meedenken kan opleveren.”

Wist u dat?

De kustveiligheid is drie kwart jaar eerder gerealiseerd dan verwacht.

Een flinke impuls

In maart 2014 wordt gestart met zandsuppleties. Er zijn twee deadlines: de eerste op 31 december 2015; dan moet de veiligheid op orde zijn. Dat moment is ruim negen maanden eerder bereikt. Op 31 maart 2016 moet de inpassing gereed zijn; dit lijkt zo’n half jaar eerder te lukken. “Onze zorgvuldige voorbereiding betaalt zich zo terug”, zegt de projectleider. “Mensen vonden het proces lang duren, maar achteraf hebben zij toch de mening: wat is het snel gegaan.”

Het dorp Petten is meer dan gelukkig met de kustversterking: droge voeten en een mooi strand in plaats van het asfalt en basalt van de Hondsbossche en Pettemerzeewering. Het gestorte zand heeft het landschap veranderd en zal z’n effect hebben op de natuur. De verwachting is dat er voor de zeewering op verschillende plaatsen nieuwe jonge duinen en stuif- en paraboolduinen ontstaan. Daardoor krijgen ook vogels en planten een groter leefgebied. Zo geeft een kustveiligheidsproject een flinke impuls aan het toerisme, recreatie, de natuur en de economie.

Belangrijkste lessen

- Betrek actief mensen bij het planproces en het aanbestedingstraject. Zorg dat mensen zich herkennen in het ontwerp.
- Bereid de zienswijze en Raad van State procedure vroegtijdig en goed voor met alle partijen. Dat voorkomt stress in het besluitvormingstraject.
- Haal specialisme op het gebied van contractvorming en marktbenadering vroegtijdig in huis.
- Hanteer een strikte planning en doorleef die met het projectteam.
- Zorgvuldige voorbereiding betaalt zich terug. In dit geval vertaalde die zich in 250 meter zand suppletie per week en was de kustveiligheid maanden eerder klaar.
- Werk verschillende scenario's uit waar het proces op kan anticiperen als het er om vraagt.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

Bij de kustversterking gaan de ontwikkeling van natuur en recreatie samen met veiligheid. In verschillende projecten is gewerkt met een open planproces. Zo hebben natuurorganisaties suggesties toegevoegd en financiert de Provincie Noord-Holland onder andere een fietspad vanuit het programma ruimtelijke kwaliteit.

Maatwerk

Voor het kustgebied is gefocust op inspelen op de lokale vraag. Door de kust te versterken met zand, ontstaan er mogelijkheden om recreatie, toerisme, natuur en economie in het gebied te vergroten. Zo blijft dit gebied uniek.

Samenwerken

Bewoners, ondernemers en overige belanghebbenden uit de omgeving zijn benaderd om actief mee te denken over verschillende manieren om de kust sterk, veilig en mooi te maken. Belanghebbenden zijn op de hoogte gehouden door een website en het Informatiecentrum Zand tegen Zee.

Inspiratie delen

Projectleider Mans Jansen

070 456 00 00 | mans.jansen@minienm.nl | www.deafsluitdijk.nl

“Een icoon van
de Nederlandse
waterbouwkunde en
een internationale
trekpleister”

Van waterkering naar paradepaard

Rijk en regio bouwen samen de Afsluitdijk 3.0. Een klimaatbestendige waterkering met een proeftuin vol technische hoogstandjes op het gebied van waterbeheer en duurzame energie. Ook de natuur rond het dertig kilometer lange icoon krijgt volop aandacht. In 2022 kan de hele wereld deze etalage vol Hollands Glorie bewonderen.

De Nieuwe Afsluitdijk. Treffend voorbeeld waarvoor MIRT nieuwe stijl op de rails is gezet: kansrijke allianties bevorderen tussen Rijk en regio bij opgaven in de fysieke leefomgeving. Bijvoorbeeld op het gebied van een veilige delta en duurzame energie. Ook veel ondernemers dragen daaraan graag een steentje bij. Dat vergt niet alleen veel organisatiekracht, maar ook wederzijds vertrouwen en commitment.

Wist u dat?

Als de plannen doorgaan, dan kunnen vissen straks door een speciale sluis in de Afsluitdijk ongehinderd in en uit het IJsselmeer zwemmen.

TITEL	Afsluitdijk als Energiedijk
LOCATIE	De Afsluitdijk
OPDRACHTGEVER(S)	Provincie Friesland
PLANNING	Eindplaatje vernieuwde Afsluitdijk moet in 2022 zijn afgerond.
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Ministerie IenM/Rijkswaterstaat, Provincie Noord-Holland, De Nieuwe Afsluitdijk, gemeente Súdwest-Fryslân, gemeente Hollands Kroon, gemeente Harlingen, Waterschap Fryslân, Energy valley, Torcardo, Redstack, Waddenvereniging, Programma naar een Rijke Waddenzee, Wetsus, natuurbelangenvereniging It Fryske Gea, ANWB, University Campus Fryslân, NOM, recreatievereniging RECRON, HISWA, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, NIOZ, ECN, Watersportverbond, Kamer van Koophandel, Stenden University, Waddenacademie, Ecoshape, Het blauwe Hart, Sportvisserij Nederland, Vereniging Vaste Vistuigen Noord en Nationale Postcode Loterij.
PLANFASE	Verschillend per project
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Landelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Energie, natuur, waterbeheer en economie
DEELMOMENTEN	Website, veelvoud aan media-momenten

Wist u dat?
Jaarlijks komen zo'n 250.000 bezoekers uit binnen- en buitenland naar dit prachtige bouwwerk kijken. Zowel bussen vol Chinese toeristen als waterdeskundigen.

Het slot op het IJsselmeer biedt al meer dan tachtig jaar bescherming tegen hoog water. Toch zijn ingrepen noodzakelijk. De Afsluitdijk moet steviger worden om voorbereid te zijn op de klimaatverandering. En krijgt meer capaciteit om water af te voeren richting Waddenzee.

De Afsluitdijk vormt ook al jaren een toeristisch trekpleister én een aansprekend icoon van de Nederlandse waterbouwkunde. Het is dus helemaal niet zo gek het bouwwerk in te richten als etalage voor duurzame energie. Namens het Ministerie van Infrastructuur en Milieu zit Mans Jansen in de projectgroep Nieuwe Afsluitdijk. Om de subsidiestromen voor verschillende innovatieprojecten te bewaken. “De versterking van de dijk. Dat is de primaire opgave van het Rijk voor de Afsluitdijk. Maar als we dat toch gaan doen: kijk dan meteen naar kansen om mee te koppelen. Zoals natuur, recreatie en duurzame energie. Daaruit is de Nieuwe Afsluitdijk voortgekomen, met de regio als regisseur. Zo trekken verschillende overheden samen op in allerlei hoofd- en deelprojecten. Spannend om daarvan deel uit te maken.”

Vernieuwingen krijgen de komende tijd ruim baan. Zo werkt Rijkswaterstaat, samen met de regio, aan de planvoorbereiding van een ingenieus sluizencomplex voor visverkeer van en naar het IJsselmeer. Maar de Afsluitdijk biedt ook een podium aan knappe koppen uit het bedrijfsleven om energie-innovaties te testen. Enkele projecten staan al op de rol, geeft Mans Jansen aan. “Als een van die uitvindingen echt bestaansrecht heeft, dan hebben we een goed exportmiddel in handen. Gebieden over de hele wereld, die niet direct toegang hebben tot conventionele energiecentrales, staan te springen om dit soort toepassingen. Ik vind het inspirerend om zo dicht bij dit vuur te zitten. Maar ik bewaar wel nodige afstand en blijf in mijn rol van strenge betaalmeeester. Om een neutraal oordeel te kunnen vellen of de verschillende initiatiefnemers ook in de volgende fase recht houden op een overheidsbijdrage. Per slot van rekening moet de belastingbetaler dat ophoesten.”

Water en zonne-energie

De vernieuwde Afsluitdijk is in 2022 gereed om de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen. De gesubsidieerde energie-initiatieven doorlopen een eigen cyclus. Zo zit het project voor stromingsenergie in de opstartfase, terwijl het zonne-energie experiment met een studie bezig is. Een derde deelnemer, Blue Energy, is verder en heeft een pilotinstallatie neergezet. Eind 2016 breekt een spannend moment aan voor deze club, vertelt Mans Jansen. “Dan valt de beslissing of we de centrale verder gaan uitbreiden. En of het project kan worden opgeschaald naar een centrale, die twintig keer zo groot is als de huidige pilotinstallatie.”

Zo'n mooi project als de Nieuwe Afsluitdijk verdient het om in de schijnwerpers te staan. Aan aandacht dan ook geen gebrek. Koning Willem-Alexander verrichtte de openingshandeling van de proefinstallatie voor Blue Energy. En minister Schultz van Haegen toont zich een trouw bezoeker.

Ze is de afgelopen jaren minstens één maal per jaar op de dijk verschenen.

Ook de media staan in de rij. In mei 2015 toont kunstenaar Daan Roosegaarde in de Wereld Draait Door de eerste schetsontwerpen voor 'Icoon Afsluitdijk': een project in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. In het oog springend onderdeel van het project: energie opwekkende vliegers, die per stuk maximaal twintig kilowatt stroom opwekken en tegelijkertijd een lichtkunstwerk vormen.

Wist u dat?

Miljoenen televisiekijkers maakten kennis met de Nieuwe Afsluitdijk tijdens een uitzending van De Wereld Draait Door.

Bekijk de uitzending

<http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/media/339786>

Innovatieve Energiedijk

- Blue Energy wint energie uit het verschil in zoutconcentratie van zout en zoet water
- Stromingsenergie wekt energie op uit stromend water
- Tidal Testing Centre zet stromingsenergie via een turbine om in bewegingsenergie
- Zonne-energie is wellicht mogelijk met een lang lint van panelen op of in de dijk

Belangrijkste lessen

- Belangrijk dat je een goede analyse / uitvoeringsorganisatie achter je hebt staan, zoals Rijkswaterstaat. Een onmisbare partij op het gebied van uit- en doorrekenen en het maken van planningen.
- Rijkswaterstaat gaat ook prima om met bottlenecks. En vormt een onmisbare aanvulling op de capaciteit bij gemeenten en provincies.
- Financiële bedding is soms lastig voor de regio's. Het Rijk heeft meer armslag en al voor jaren geld opzij gezet.
- Voor een goede afstemming tussen de trajecten bij het Rijk en de regio zijn heldere, werkbare afspraken gemaakt in een bestuursovereenkomst.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

De Energiedijk biedt ruimte aan innovaties op kleiner schaalniveau om ze vervolgens op te schalen en/of te kunnen exporteren. Daarnaast zijn deze energieprojecten ook als toeristische attractie te bezoeken en leveren ze stroom aan de Afsluitdijk.

Maatwerk

De Afsluitdijk is een proeftuin en wil innovatieve energieproducten uiteindelijk exporteren. Daarnaast levert het proces ook maatwerk op door adaptief te programmeren. Dus eerst de dingen doen die nu nodig zijn en later de zaken aanpakken die dan om actie vragen en/of waarvoor dan geld beschikbaar is.

Samenwerken

Naast de samenwerkingsovereenkomst tussen Rijk en regio, is er ook veel ruimte voor het betrekken van partijen uit de private sector. Met drie partijen optrekken vergroot de slagkracht. Aan de realisatie van de Energiedijk dragen regio en bedrijfsleven voor een belangrijk deel bij.

“De nieuwe
afsluitdijk is
hét voorbeeld
waarvoor MIRT
nieuwe stijl
is bedoeld”

A wide canal in a city, likely Amsterdam, with ducks swimming in the water. The canal is bordered by a green lawn on the left and a row of historic brick buildings on the right. The water reflects the sky and the buildings. The sky is clear and blue.

Inspiratie delen

Projectleider Maarten Claassen

020 608 36 25 | maarten.claassen@waternet.nl |
www.watergraafsmeer.org

“Samenwerken kan
veel meer opleveren dan
alleen bezwaar maken”

Experimenteel polderen in de polder

Hoe zorg je ervoor dat een dicht bebouwde, dichtbevolkte wijk op min 5,5m NAP ook in de toekomst leefbaar en klimaatbestendig is? In de Amsterdamse polder Watergraafsmeer werken beleidsmakers en bewoners vier jaar lang aan een nieuwe rol voor water in de stad. Een experimentele proeftuin die volop ideeën en projecten oplevert.

Aandachtspunten genoeg in de Watergraafsmeer als het om water gaat: Er is gebrek aan ruimte voor waterberging. 's Zomers is de waterkwaliteit slechter door algen. Er is het risico van overstromingen: als de dijk in de

TITEL	WATERgraafsmeer
LOCATIE	Watergraafsmeer, Oost-Amsterdam
INITIATIEFNEMER(S)	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oost, Waterschap Amstel, Gooi en Vecht
PLANNING	2010-2014
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oost, Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, Waternet, bedrijfsleven, wetenschap (universiteiten; studenten; onderzoeken) en bewoners van Watergraafsmeer. Programma's: Deltaprogramma, Kennis voor Klimaat: NederLandBovenWater en vele anderen
PLANFASE	Afgerond
SCHAAL	Lokaal
STAD-LAND	Binnenstedelijk gebied
OPGAVE	Stedelijke verdichting, klimaatverandering, waterveiligheid, innovatie en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Bewonersinitiatieven, meerlaagsveiligheid, innovatie, beheer
DEELMOMENTEN	Het programma WATERgraafsmeer is feestelijk afgesloten op 10 maart 2014. De oogst van vier jaar WATERgraafsmeer is in beeld gebracht in een magazine. Ervaringen en lessen van WATERgraafsmeer worden inmiddels stadsbreed gebruikt. Meer weten over de lessen en inzichten kan via de online cursus Kennis voor klimaat van de Open Universiteit.

Lek bij Amerongen het begeeft, stroomt het water zo de laaggelegen polder in. Mede door het kwelwater is er sprake van een wateroverschot. Bij hevige regenval kan het water niet snel genoeg weg; nu al niet, en dan komen er nog eens vijfduizend woningen bij. “Straten en gebouwen in plaats van grasvelden en sloten”, zegt projectleider Maarten Claassen van Waternet, de uitvoeringsorganisatie van het waterschap Amstel, Gooi en Vecht en de gemeente Amsterdam. “Dan moet je nieuwe manieren vinden om regenwater af te voeren.”

Leve de democratie

In 2010 willen Waternet en het Stadsdeel Oost de opgave rond gebieds-ontwikkeling, duurzaamheid en water een keer anders aanpakken en het echt samen doen. Dus brengen ze lokale partijen bij elkaar: gemeentelijke diensten, kennisinstituten, woningbouwcorporaties, ontwikkelaars, midden- en kleinbedrijf en bewoners. Iedereen die wil participeren is welkom. Als overlegvorm wordt ‘De kunst van het polderen’ herontdekt. Maarten Claassen: “De ultieme vorm van democratie.” Iedereen kan op basis van gelijkwaardigheid z’n steentje bijdragen. Het is niet van belang wie wat zegt, maar wat diegene zegt. Uiteindelijk gaat het om de goede oplossingen voor de buurt.”

Wat wil jij?

Vernieuwend aan de werkwijze van WATERgraafsmeer zijn elementen als vertrouwen en loslaten van beleid en regels. “Ik heb zelf gaandeweg geleerd hoe hiermee om te gaan”, zegt Maarten Claassen. “Normaliter acteren bestuurders vanuit geld, bevoegdheden, macht en de wetgeving. Maar in de overleggen met de omgeving lieten we die insteek steeds meer thuis. Want je domineert elkaar daarmee aan tafel en dat werkt niet. Als je die elementen laat vallen, blijft alleen de inhoud over. Dan is de kunst: nieuwsgierig zijn. Niet vooral zelf het woord voeren, maar als gastheer en gastvrouw optreden en luisteren naar de anderen. Dan hoor je persoonlijke verhalen en anekdotes die, als je die verbindt, kunnen leiden tot prachtige ideeën voor projecten. Klein beginnen dus, met het vertrouwen dat je van daaruit kan groeien.”

Bewoners zijn experts

Vier jaar polderen leidt tot heel veel verschillende initiatieven en opgaven die de betrokkenen met elkaar willen realiseren. Ook nu nog worden er initiatieven gestart, terwijl het programma in 2014 is gestopt. Maarten Claassen: “Het doel van het programma WATERgraafsmeer was mensen waterbewust maken en slimme oplossingen realiseren. Dat deden we door samen de verantwoordelijkheid te nemen, ieder vanuit z’n eigen rol. Inmiddels weten we dat bewoners dé experts zijn binnen het gebied en als geen ander weten waar de problemen zitten en wat er moet gebeuren. Door de waterproblemen transparant te maken en de krachten te bundelen, is er een werkwijze ontstaan waarbij iedereen kon meedoen om van de Watergraafsmeer een toekomstbestendige, leefbare polder te maken.”

Wist u dat?

‘De kunst van het polderen’ is de kunst van een werkelijke dialoog met respect voor ieders belang. Als symbool daarvoor is de poldertafel ontwikkeld als Amsterdamse inzending op de Architectuur Biënnale 2009.

Wist u dat?

WATERgraafsmeer heeft input kunnen leveren aan het nationale Deltaprogramma als sociale innovatie/werkvorm in plaats van een ingenieursoplossing.

De nieuwe werkwijze en evaluatie zijn vertaald naar andere projecten en opgaven in Amsterdam, waardoor meer organisaties of stadsdelen kunnen leren van WATERgraafsmeer.

Belangrijkste lessen

- Let op in een proces dat de blik niet te lang te breed blijft. Als je blijft hangen wordt het een soort moeras en gaat de energie weg.
- Direct de verantwoordelijkheden binnen een project verdelen kan een opgave plat slaan.
- Ga niet krampachtig om met wie je uitnodigt om mee te praten, maar ga samen het complexe leren aan. Als partijen na een tijdje niet meer geheel kunnen aanhaken nemen ze vanzelf weer afscheid. En dit blijkt in praktijk een prima uitwisseling te zijn.
- Door samen te werken vanuit verschillende invalshoeken, kom je tot efficiëntere en goedkopere oplossingen.
- Wees je tijdens het proces ervan bewust zijn dat je niet dezelfde taal spreekt of dat je in een andere context zit. Probeer daarom altijd door te vragen.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

De brede blik is sterk aanwezig geweest tijdens het proces, misschien zelfs iets te breed. Een brede blik op de agendering en reflectie is heel goed, maar kom in een zeker project/traject wel tot een zekere focus en afbakening: welke opgaven ga je hier nu precies aanpakken? Dat maakt het ook makkelijker voor partners om te bepalen of ze wel of geen rol hebben.

Maatwerk

In het proces was het sturen op verschillende niveaus: op systeemniveau, innovatieve niches en lokale ontwikkelingen. WATERgraafsmeer heeft altijd geprobeerd te verdiepen, verbreden en op te schalen. Daardoor kunnen oplossingen die lokaal een ton besparen, op een hoger schaalniveau worden toegepast in andere delen van de stad, wat opeens een miljoen besparing oplevert.

Samenwerken

De samenwerking met betrokken partijen was heel transparant en open. Gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor een grote opgave verbindt mensen. De proeftuin laat zien dat verandering niet zonder slag of stoot gaat. Pas door het proces gezamenlijk te doen, te ervaren en regelmatig te reflecteren komt verandering op gang.

Inspiratie delen

Projectleider André Sluiter

06 52 06 69 88 | andre.sluiter@rws.nl

[http://www.rijkswaterstaat.nl/water/projectenoverzicht/
marken-pilot-meerlaagsveiligheid](http://www.rijkswaterstaat.nl/water/projectenoverzicht/marken-pilot-meerlaagsveiligheid)

“Door het gedachtegoed
van meerlaagsveiligheid
is ons vertrekpunt
veranderd”

Een zoektocht naar de beste dijk voor het eiland

Het eiland Marken is omringd door 8,5 kilometer dijk die niet voldoet aan de veiligheidsnormen. In 2012 presenteert Rijkswaterstaat ter bescherming een plan voor een hogere en bredere dijk. De bewoners zijn tegen. Een belangrijke reden om op Marken te starten met een pilot meerlaagsveiligheid. Projectleider André Sluiter: “Nu zoeken we samen met regionale overheden en bewoners naar een dijk die past bij Marken.”

Veel vertrouwen in Rijkswaterstaat hebben de bewoners van Marken niet meer in 2012. Hun dijk is al in 2004 afgekeurd, tijdens de tweede toetsronde. Sindsdien is er weinig ondernomen. En nu, acht jaar later, komt de overheid met een plan voor een hoge massieve dijk die soms wel tot aan hun schuurtjes reikt.

TITEL	Meerlaagsveiligheid Marken
LOCATIE	Marken
OPDRACHTGEVER(S)	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
PLANNING	Tot eind 2014 (onderzoek maatregelen dijkversterking, ruimtelijke inrichting en crisisbeheersing), 2015 – 2016 (uitwerken oplossingsrichtingen dijkversterking en maatregelen crisisbeheersing, vervolgonderzoek ruimtelijke inrichting), 2016 (vaststellen voorkeursoplossing), 2016-2017 (planuitwerking), 2018 (start realisatie) en 2022 (einde realisatie).
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Bewoners, belangengroepen, Rijkswaterstaat, gemeente Waterland, Veiligheidsregio Zaanstreek-Waterland, Hoogheemraadschap Hollands-Noorderkwartier en Provincie Noord-Holland
PLANFASE	Vaststellen voorkeursoplossing
SCHAAL	Gemeente
STAD-LAND	Landelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Economie, recreatie, waterbeheer en natuur
DEELMOMENTEN	Diverse bijeenkomsten met betrokkenen

Uiteraard willen de bewoners van Marken een veilige dijk; zonder dijk stroomt de laaggelegen polder onder. Maar hun uitzicht verliezen doordat de dijk veel hoger wordt en veel grond inleveren omdat de dijk veel breder wordt, dat gaat te ver.

In 2013 gaat het plan voor de hoge brede dijk de ijskast in en wijzen het Rijk en de regionale bestuurders het eiland aan als pilotgebied. “Het plan uit 2012 was puur gericht op het oplossen van de veiligheidsopgave,” zegt projectleider André Sluiter. “In de pilot meerlaagsveiligheid werd het vertrekpunt anders.”

Wist u dat?

Het eiland Marken is een laaggelegen polder die geheel is omringd door een dijk.

1, 2, 3

“De gedachte van meerlaagsveiligheid kwam precies op tijd”, blikte de projectleider terug: “Daardoor konden we samen veel breder kijken.”

Vanaf 2013 stopt Rijkswaterstaat veel tijd en moeite in de bewoners mee laten praten en denken over de drie lagen van meerlaagsveiligheid: laag 1. de waterkering op orde, laag 2. Ruimtelijke inrichting aanpassen en laag 3. verbetering van de rampenbestrijding. Aanvankelijk kijken de bewoners met de nodige argwaan en weerstand naar het principe van meerlaagsveiligheid. Ze zien het als een verkapt bezuinigingsplan.

“De bewoners wilden vooral dat hun dijk snel zou worden versterkt. Begrijpelijk”, vindt André Sluiter, “want voorkomen is beter dan genezen. Inmiddels groeit langzaam het besef dat ook de beste dijk het kan begeven en dat het verstandig is na te denken hoe je daar dan mee omgaat. En om dat nadenken samen te doen. Want overheden kunnen plannen maken en middelen ter beschikking stellen, maar de bewoners kennen hun eiland het best.”

De basis is een veilige dijk

Uiteindelijk denken vanaf 2013 veel eilanders actief en creatief mee. En ook tussen de overheden komt een mooie samenwerking tot stand. “Bij meerlaagsveiligheid komen nu eenmaal verantwoordelijkheden van verschillende partijen samen. Dus ga je met elkaar het gesprek aan. Dat leidt tot meer onderling begrip en tot kennisverbreding bij alle partijen.” In 2014 blijkt uit het MIRT-onderzoek dat een veilige dijk hoe dan ook nodig is voor de basiswaterveiligheid. André Sluiter: “We verkennen nog wel hoe je Marken waterrobuuster kunt maken, zodat de gevolgen van een eventuele overstroming worden beperkt. En we blijven werken aan verbetering van de crisisbeheersing, dat is altijd no-regret.” Maar nu dus vooral concentreren op de dijk.

Centimeters winnen

In de hernieuwde zoektocht brengen de betrokkenen de ruimtelijke kwaliteiten van Marken in beeld. André Sluiter: “Door aansluiting te zoeken bij die kwaliteiten komen we tot andere oplossingen waarmee we de dijk hopelijk minder hoog en minder breed hoeven te maken.” De veengrond is een belangrijk aandachtspunt bij het winnen van centimeters. “Nu zie je de dijk wegzakken. De dijk die in 2012 is gepresenteerd werd ook zo hoog berekend omdat er veel extra grond moet worden aangebracht om het wegzakken over een periode van vijftig jaar te compenseren. Nu kijken we of je die tijdshorizon kunt aanpassen. Want als je de dijk bijvoorbeeld elke twaalf of twintig jaar versterkt, hoeft je minder op te hogen.”

Ook is er onderzoek naar de mogelijkheid van een andere ondergrond van de dijk zodat die minder inklinkt. “Een voorstel van de bewoners bijvoorbeeld is om de veengrond af te graven en te vervangen door zand. Wij kijken ook naar de mogelijkheid van een overslagbestendige dijk. Dat zou toch zo twintig centimeter hoogte kunnen schelen.” In 2016 wordt de voorkeursoplossing vastgesteld.

Wist u dat?

Marken is in 2013 door het Rijk en regionale bestuurders aangewezen als pilotgebied voor meerlaagsveiligheid. De andere pilotgebieden zijn Dordrecht en IJssel-Vechtdelta.

Belangrijkste lessen

- Door niet de waterveiligheidsopgave als hét vertrekpunt te nemen, maar uit te gaan van de kwaliteiten van een gebied kom je tot andere oplossingen.
- Het gesprek over meerlaagsveiligheid heeft geleid tot een breder begrip tussen overheden. Ook als de basisveiligheid wordt bereikt door een dijkversterking zijn maatregelen in de tweede en derde laag zinvol om de gevolgen van een overstroming te beperken.
- Gebruik bewoners en lokale ondernemers om je proces/programma te versterken. Zij zijn je lokale kennis die juist voor maatwerk kan zorgen.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

In de pilot meerlaagsveiligheid komen verschillende opgaven bij elkaar. Er wordt op drie verschillende lagen gewerkt. Dat is een nieuwe aanpak, waarbij breder wordt gekeken dan enkel naar het verhogen van de dijk. Je kijkt ook vanuit de karakteristieken van het gebied en gaat op zoek naar een oplossing die daarbij aansluit. Een brede blik kan echt tot andere oplossingen leiden.

Maatwerk

Marken is een bijzonder (voormalig) eiland met specifieke landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten. Dat vraagt om een maatwerkoplossing. Maatwerk is ook nodig omdat de hydraulische omstandigheden en natuurwaarden niet overal rond het eiland hetzelfde zijn.

Samenwerken

Intensief samenwerken met de betrokkenen is inspirerend en loont. Er zit veel lokale kennis en geschiedenis bij de bewoners. Er worden regelmatig werkateliers gehouden en ongeveer elke zes weken is er een update met de eilandraad. Die kijkt ook mee met de stukken voor de bestuurders. Regelmatig contact en transparantie leiden tot meer wederzijds begrip en voorkomt verrassingen.

“Door de
gedachte van
meerlaags-
veiligheid
konden we
samen beter
kijken”

Zuidwest-Nederland

- 5 Getijdenpark Rotterdam
- 6 Afwatering overkapping station Rotterdam Centraal
- 7 Kustwerk Katwijk

An aerial photograph of Rotterdam, Netherlands, featuring a large concrete arch bridge spanning a wide river. The city skyline is visible in the background, including the Euromast tower. A lush green area with trees is situated between the river and the city. A small boat is visible in the water near the bridge.

Inspiratie delen

Dirk van Peijpe, De Urbanisten

06 31 00 53 30 | dirkvanpeijpe@urbanisten.nl | www.urbanisten.nl

“Rotterdammers gaan nauwelijks de stad uit. Met een getijdenpark brengen we de natuur naar ze toe”

Flaneren langs groene oevers

De Rotterdamse Maas als één groot getijdenpark. Dat ambiëren tien Rotterdamse partijen. Landschapsarchitecten en stedenbouwkundigen van het Rotterdamse bureau De Urbanisten brachten de afgelopen anderhalf jaar flink wat stakeholders samen om te bedenken hoe zo'n park er uit kan zien. Want het ontwikkelen van een park in een rivier met eb en vloed is uniek in Nederland 'dus nog zeker geen gesneden koek'.

Dat de delta Rotterdam is ontstaan tussen zee en rivier, in een estuarium met eb en vloed en een flink tij, ervaar je nog maar op enkele plekken langs de rivier. "Door de groei van de haven en stad vanaf de 19e eeuw is de dynamiek van het getijdenlandschap getemd. De haven vroeg om harde randen en de rivieren werden in basalt gegoten", vertelt Dirk van Peijpe van De Urbanisten.

TITEL	De Rivier als Getijdenpark
LOCATIE	Regio Rotterdam, buitendijks
OPDRACHTGEVER(S)	WNF, Stadsregio Rotterdam, gemeente Rotterdam
PLANNING	Per deelgebied zijn er workshops georganiseerd. Dit is nog volop gaande.
BETROKKEN PARTIJ(EN)	WNF, Rijkswaterstaat (ministerie I&M) gemeente Rotterdam, Havenbedrijf Rotterdam, Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard, Hoogheemraadschap van Delfland, gemeente Ridderkerk, Zuid-Hollands landschap, Provincie Zuid-Holland, Ecoshape, Stroming, Strootman landschapsarchitecten en De Urbanisten.
PLANFASE	Planvorming en Uitvoering
SCHAAL	Regio Rotterdam
STAD-LAND	Stedelijk gebied
OPGAVE	Ruimtelijke kwaliteit en waterveiligheid
MEEKOPPELKANS(EN)	Beleven, ecosysteemdiensten
DEELMOMENTEN	Diverse workshops met stakeholders. 16 maart 2015 starthandeling project het getijdenpark Mallegat en ondertekening intentieverklaring.

De stad in

Dat moet anders, hebben partijen gezamenlijk besloten. En het kan ook anders doordat de haven stap voor stap is opgeschoven naar de Maasvlakte. De inrichting van getijdenparken langs de rivier biedt kansen voor natuur, ecologie, recreatie, educatie, economie en waterveiligheid. Harde kades vervangen door groene toegankelijke oevers nodigt mensen uit om te wandelen en fietsen in de natuur. Geen overbodige voorziening: het blijkt dat de Rotterdammer – vooral die op Zuid – nauwelijks nog de stad uit gaat. Dirk van Peijpe: “Door de getijdenparken aan te leggen, brengen we de natuur naar mensen toe. Ook het Wereldnatuur Fonds vindt dat belangrijk. Want als mensen de waarde van natuur ontdekken, gaan ze er bewuster mee om.”

Drie getijdenparken

De eerste locatie die werd geadopteerd als getijdenpark is het groene Eiland van Brienenoord (foto vorige pagina). Een van de zeldzame plekken in Rotterdam waar de natuur bij de rivier komt. Het gebied blijkt eenvoudig ecologisch en recreatief vergroot en verrijkt te kunnen worden. Het eiland wordt toegankelijker door een nieuwe fiets- en voetgangersbrug ernaartoe, er komen betere wandelpaden en een beter beleefbaar tij.

Daarbij worden er vanaf dit jaar op drie locaties langs de rivier nieuwe getijdenparken aangelegd: Groene Poort aan de Nieuwe Waterweg; Mallegat aan de Nieuwe Maas en de Nassauhaven in de deelgemeente Feijenoord op Rotterdam Zuid.

Aanleg met grof puin

Voor getijdenpark Groene Poort wordt vijf kilometer natuurvriendelijke oevers ontwikkeld bij Landtong Rozenburg. Door hier luwe gebieden te maken komen flora en fauna weer terug. Aangelegde dammetjes beschermen de oever tegen scheepsgolven. Bijkomend voordeel is dat de waterkering extra wordt versterkt. Het tempo van de aanleg van de Groene Poort wordt bepaald door het aanbod van grof puin en grond.

In het Mallegat wordt een strekdam aangelegd met een getijdenkom aan het park. In deze luwte zal slib aanspoelen waardoor er nieuwe natuur ontstaat. Naar verwachting wordt eind 2015 gestart met de uitvoering. Informatie over het getijdenpark Nassauhaven in de Nieuwe Maas komt in de loop van 2015.

Duurzame circulatie

Intussen gaan De Urbanisten verder met een vervolg. “Het is waarschijnlijk dat we meer getijdenparken zullen uitwerken”, zegt Dirk van Peijpe.

“Maar we willen nu eerst kijken naar de grotere schaal. Daarbij hebben we aandacht voor de landschappelijke structuur. En we willen zorgen voor circulaire ketens van grondstoffen die we kunnen gebruiken bij de aanleg. Nu wordt baggerslib bijvoorbeeld buiten het gebied gebracht. Maar als we het in het gebied vasthouden, kunnen we het gebruiken voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers.”

Getijdenpark als proeftuin

Het inspirerende van werken aan de getijdenparken is dat er zoveel belangen bij elkaar komen. “We kijken samen hoe we het gebied beleefbaar en toegankelijk maken. Hoe we activiteiten kunnen combineren. En hoe we bewustwording van het landschap kunnen bevorderen.” Ook wordt er nadrukkelijk gekeken naar waterveiligheid, met name in buitendijks gebied. Want werken in de vooroevers (building with nature) heeft een positief effect op de sterkte van de kering. “In Rotterdam en de regio willen we de mogelijkheden hiermee verkennen en kennis ontwikkelen. Ook voor andere regio's. We zijn een mooie proeftuin.”

Wist u dat?

Het storten van een lading stenen is op 16 maart 2015 de starthandeling voor het getijdenpark Mallegat in de Nieuwe Maas.

Wist u dat?

De dammetjes voor getijdenpark Groene Poort worden gemaakt met restmateriaal uit de haven, zoals schone resten van oude kademuren en hei- en betonpalen. Het water tussen de dam en de oever wordt minder diep gemaakt met schone grond die vrijkomt uit bouwprojecten uit de omgeving.

Belangrijkste lessen

- Continuïteit, inhoudelijk commitment en projectgeheugen van een projectleider zijn erg belangrijk. Zorg ervoor dat de juiste mensen op de juiste plek in het project zitten.
- Betrek mensen die ervoor willen gaan. Die zich langdurig aan het project willen verbinden en passie hebben voor waarmee ze bezig zijn.
- Maak inzichtelijk waar de meerwaarde in zit. Ook vanuit het maatschappelijke veld. Betrek verschillende disciplines en betrek ze bij het proces.
- Het ruimtelijk maken van de opgave is heel belangrijk. Betrek ontwerpers van begin tot het eind bij het proces. Niet vanuit het traditionele ontwerp, maar om op verschillende schaalniveaus partijen verbinden.
- Investeer vroegtijdig in contacten met de betrokken partijen (open communicatie) en in het framen van de ruimtelijke ontwikkeling. Dat kan je procesverloop positief beïnvloeden.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

Het programma 'De rivier als getijdenpark' is een samenwerking van tien partners: het Wereld Natuurfonds, het Zuid-Hollands Landschap, het Havenbedrijf Rotterdam, Rijkswaterstaat, EcoShape, het Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard, het Hoogheemraadschap Delfland, de Provincie Zuid-Holland en de gemeenten Ridderkerk en Rotterdam. Met zoveel partijen komen verschillende belangen bij elkaar: van een groen waterfront, tot klimaatadaptatie en de stad als aantrekkelijke woonomgeving.

Maatwerk

Op elke potentiële locatie zoekt het programma stakeholders die willen meedenken, meepraten en investeren. Dat zijn tot nu toe vooral overheden en Hoogheemraadschappen. Maar andere partijen zijn ook welkom.

Samenwerken

Bij samenwerking is 'het verhaal' belangrijk. Zodat je tot een gedeeld perspectief komt. In het proces vraagt samenwerking vooral planning. Er zijn diverse workshops georganiseerd om partijen bij elkaar te brengen.

“Het is zeer
waarschijnlijk
dat we meer
getijdenparken
gaan uitwerken”

“Nadenken over slim hergebruik van
hemelwater is steeds meer een item”

Inspiratie delen

Adviseur Bert de Doelder

06 22 97 84 77 | br.dedoelder@rotterdam.nl
www.rotterdam.nl/rotterdamcentraal

Regenwater hoort in de grond, niet in het riool

Overladen met architectuurprijzen is het in maart 2014 geopende station Rotterdam Centraal met zijn enorme, spiegелende roestvrijstalen puntdak. Een grote uitdaging was de afvoer van het hemelwater van het aaneengesloten dak boven de sporen in een veranderend klimaat met steeds intensievere buien. Adviseur Bert de Doelder van de gemeente Rotterdam zorgde voor duurzaam hergebruik van het regenwater: “Door het infiltratiesysteem komt het waar het hoort: in de grond.”

Bezint eer ge begint

“Mijn pleidooi: neem afwatering vanaf het begin mee in het ontwerp. Dan kun je het in één keer goed doen en inpassen in het ontwerp. Nu liggen bijvoorbeeld de verzamelput en de overstortput onder de overkapping net voor de kaartautomaten. Het schoonmaken ervan zal elk jaar een flinke planning vergen. Als we er eerder bij waren geweest hadden we die putten buiten de overkapping kunnen realiseren.”

Bert de Doelder, adviseur gemeente Rotterdam

PROJECT	Overkapping station Rotterdam Centraal
LOCATIE	Gemeente Rotterdam
OPDRACHTGEVER(S)	ProRail, gemeente Rotterdam
PLANNING	Afgerond in 2014
BETROKKEN PARTIJ(EN)	ProRail, gemeente Rotterdam, aannemer
PLANFASE	Voorjaar 2014 opgeleverd
SCHAAL	Gemeentelijk, stationslocatie
STAD-LAND	Stedelijk gebied
OPGAVE	Wateradaptatie en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Hergebruik hemelwater
DEELMOMENTEN	Minimaal. Vanwege het feit dat de overkapping tijdens het bouwproces is aangepast gaf de gemeente de voorkeur aan het laten zien van het project Waterplein Benthemplein. Hier is ook op een innovatieve manier omgegaan met water, ruimtelijke ordening en ondergrond.

Wist u dat?
Actieve bewoners
attendeerden de gemeente
op de risico's van afwateren
in het riool.

Kopzorgen over hemel- en grondwater

Esthetisch prachtig zo'n enorme aaneengesloten stationskap, maar waar moet het regenwater heen? Dat is de vraag die vanaf het begin voorligt. Het Hoogheemraadschap geeft toestemming om het water via het riool af te vangen. Maar daarmee zou het riool met schoon water worden belast. Kan dat niet handiger en duurzamer?

Zorgen van bewoners

De bewoners van de Provenierswijk aan de noordkant van het station dragen extra argumenten aan om kritisch naar de afwatering te kijken. Zij vrezen dat bij een flinke bui het water in de Provenierssingel vervuild zal raken door een overstort aan vies rioolwater. Ook maken zij zich zorgen over mogelijke verzakking van hun huizen: de huizen in de wijk zijn gebouwd op houten palen; die palen hebben vocht nodig en dat krijgen ze via het grondwater. Als het regenwater dat op het dak valt voortaan zou weglopen via het riool zou het grondwater dalen en zouden de palen droog komen te staan, met het risico op rotting.

Grondwater niet goed geregeld

Bert de Doelder: "Grondwater is niet goed geregeld in de wet. Toen we begonnen met de bouw lag de verantwoordelijkheid bij de provincie en het Hoogheemraadschap. Later is de zorgtaak overgeheveld naar de gemeente. Vanaf dat moment had de gemeente een inspanningsverplichting om te streven naar een grondwaterpeil waardoor bijvoorbeeld bomen – en ook die palen – voldoende water zouden krijgen."

Wees er vroeg bij

In 2010 – een jaar na de start van de bouw van het station – besluit de gemeente het regenwater vanaf de stationskap af te vangen en te infiltreren. Daarmee loopt het regenwater weg in de ondergrond en blijft het grondwater in de Provenierswijk op peil. In overleg met ProRail en de aannemer krijgt het infiltratiesysteem een plek onder de fietstunnel en fietsenstalling. Dergelijke aanpassingen aan een ontwerp tijdens het lopende bouwproces is niet ideaal. Bert de Doelder: “Het is beter als je slimme afwatering vanaf het begin meeneemt in het ontwerp. Dat voorkomt discussies en ingewikkelde inpassingen.”

Belangrijkste lessen

- Denk in een vroeg stadium na over wat je met je hemelwater wilt doen.
- Loos hemelwater niet zomaar op het riool. Maak er slim gebruik van. Zeker bij projecten met verharde oppervlakten. Denk aan filteren of hergebruiken of bluswatervoorziening.
- Kijk eerder naar mogelijkheden voor water en ondergrond zodat het ontwerp niet aangepast hoeft te worden tijdens de uitvoering van het project.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

De stationsoverkapping wordt optimaal gebruikt. In de overkapping zitten zonnecollectoren en er is een systeem om water beter in de ondergrond te draineren. Deze methode van gereguleerde wateropname in de ondergrond is gelinkt aan de ontwikkeling van waterpleinen in de gemeente Rotterdam zoals het Benthemplein. Die zijn ook gemaakt om het riool te ontlasten.

Maatwerk

De overkapping is tijdens de uitvoering van het project aangepast. Dat was maatwerk qua doel, maar qua timing iets te laat. Daardoor was veel overleg nodig en kon de afwatering pas na de bouw van het station worden aangelegd.

Samenwerken

De samenwerking van de gemeente, ProRail en het Hoogheemraadschap was goed, zeker toen duidelijk was wie welke rol had. Voor de samenwerking met de bewoners van de Provenierswijk was het vooral een kwestie van goed communiceren: hen op het juiste moment en op de juiste manier betrekken via informatieavonden, een informatiecentrum en een eigen krant.

“We hebben altijd gekeken
of wat burgers inbrachten
mogelijk was”

Inspiratie delen

**Projectleider gemeente
Hans van Dalfsen**

06 10 93 66 98 | h.vandalfsen@katwijk.nl
www.kustwerkkatwijk.nl

Twée werelden, één project

Kustwerk Katwijk is een combinatie van kustveiligheid, parkeren en ruimtelijke inrichting. Een innovatief project op twee fronten: technisch, met beton en zand in één project. En qua samenwerking: de gemeente en het waterschap functioneren vanaf de allereerste dag als een hechte eenheid. Projectleider Hans van Dalfsen: “We bedachten, bespraken, besloten en deden alles samen. En we traden altijd samen naar buiten. Dat werkte geweldig.”

Katwijk is de laatste Zwakke Schakel in de Zuid-Hollandse kust. Door tussen 2013-2015 de smalle duinstrook voor het centrum te verbreden en deels te verhogen en daarin een dijk te maken, komen drieduizend mensen – zonder te verhuizen – van buitendijks in binnendijks gebied te wonen. De gemeente Katwijk grijpt het kustversterkingsproject aan om in één keer het parkeertekort bij het strand en het winkelcentrum op te lossen: tussen de nieuwe dijk en de boulevard wordt een ondergrondse parkeergarage gebouwd met 663 plaatsen.

TITEL	Kustwerk Katwijk
LOCATIE	Kust van Katwijk
OPDRACHTGEVER(S)	Waterschap Rijnland, Gemeente Katwijk en Provincie Zuid-Holland en IenM.
PLANNING	2008-2010 (studie), 2010-2013 (ontwerp) en 2013-2015 (uitvoering). Kustwerk Katwijk is afgerond in maart 2015.
BETROKKEN PARTIJ(EN)	I&M, provincie, gemeente, waterschap, adviesbureaus (o.a. Arcadis, OKRA, Royal Haskoning DHV, WB De Ruimte), Ballast Nedam, Rohde Nielsen, ondernemers (winkeliers en horeca), bewoners, natuurverenigingen en bezoekers.
PLANFASE	Afgerond
SCHAAL	Gemeentelijk
STAD- LAND	Stedelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Economie, recreatie en natuur
DEELMOMENTEN	Intentieovereenkomst, bestuursovereenkomst, uitvoeringsovereenkomst, financieringsovereenkomst (hierin zijn de verdeelsleutels opgenomen voor de toerekening van de kosten tussen het waterschap en de gemeente), overeenkomst voor beheer en onderhoud.

Wist u dat?
Met als laatste schakel de dijk
in het duin in Katwijk is de
hele Zuid-Hollandse kust weer
veilig voor de toekomst.

Spannend

Vanaf het moment dat het idee ontstaat om de kustversterking te combineren met de parkeergarage, besluiten het waterschap Rijnland en de gemeente Katwijk gezamenlijk op te trekken. Ze voegen de werken samen onder de noemer Kustwerk Katwijk. Een spannende ontwikkeling, want tot dan toe werken de gemeente en het waterschap niet veel samen. “We kwamen elkaar uiteraard wel tegen, maar pas nu was er een aanleiding om heel nauw samen te werken. Een project met een parkeergarage in een duin, met verschillende opdrachtgevers, dat was nieuw voor ons.”

Oog voor elkaar

Het Rijk (HWPB) betaalt de kustversterking. Het waterschap, de provincie (ruimtelijke kwaliteit) en het Rijk (subsidie) betalen de extra kosten voor het ruimtelijk aantrekkelijk maken van de dijk. En de gemeente financiert de parkeergarage. De aansturing van Kustwerk Katwijk gebeurt door de regiegroep van het waterschap en de gemeente die wekelijks bijeen komt. Tussen die vergaderingen door zijn er korte lijnen naar de eigen organisaties en projectorganisatie. Al snel merken het waterschap en de gemeente dat ze elkaar goed begrijpen, ondanks hun verschillende werelden en taal. Hans van Dalfsen: “Op grote lijnen waren we het altijd eens. Verder luisterden we goed naar elkaar, hadden we oog voor elkaars belangen en betrokken we elkaar bij alle beslissingen.”

Luister naar je burgers

Kustwerk Katwijk zet sterk in op omgevingsmanagement met een omgevingsmanager die de ogen en oren is van het waterschap en de gemeente. Bewoners, bezoekers en ondernemers – winkeliers en strandtenten – worden goed betrokken bij het proces. Hans van Dalfsen: “Onze insteek was altijd: luisteren naar wat burgers inbrengen en onderzoeken of wat ze willen mogelijk is.” De regiegroep zoekt contact met de omgeving via onder meer een klankbordgroep, informatieavonden en een interactieve website. Dat levert waardevolle input op. Bijvoorbeeld als een bewoner tijdens een bijeenkomst een emotionele oproep doet over het uitzicht aan de zuidkant.

Zicht op de branding

“Door de verbreding voor de kustversterking en de parkeergarage aan de noordkant zou je vanaf de boulevard niet meer op het strand en de branding kunnen kijken”, legt de projectleider uit. “Maar het uitzicht aan de zuidkant was ook al jaren weg doordat er een natuurlijke zandrug was gegroeid waar je niet meer overheen kon kijken.” Daags na de informatieavond vraagt de regiegroep het waterschap of de top van het duin aan de zuidzijde eraf mag. Na enig onderzoek komt het verlossende woord: de zandrug mag worden afgevlakt mits het zand naar voren wordt geschoven en zo in het profiel blijft. En zo geschiedt.

“Het resultaat is fantastisch”, zegt Hans van Dalfsen enthousiast.

“Je hebt daardoor vanaf de Boulevard aan de zuidzijde prachtig zicht op de

branding en je kunt zelfs naar Scheveningen kijken. En doordat nu de totale kuststrook voor Katwijk is heringericht, oogt het van noord naar zuid als één geheel. Dat betekent een enorme winst voor de ruimtelijke kwaliteit. En dat door de input van één bewoner serieus te nemen. Een fraai staaltje omgevingsmanagement.”

Belangrijkste lessen

- Leer van andere projecten. Kijk, als je ergens tegenaan loopt, hoe ze dat bij andere projecten hebben opgelost.
- Wees, als je samenwerkt zoals wij deden, altijd en overal met beide partijen aanwezig en spreek met één mond.
- Gebruik vanaf de start de lokale kennis. Laat het project nestelen in de omgeving. Denk vanuit de omgeving.
- Deel je kennis tijdens en na het project, intern maar ook extern.
- Denk strategische stappen van te voren uit en bedenk scenario's om gevoeligheden te tackelen.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

De brede blik van het project is niet alleen het koppelen van 'droge betonbouw' aan 'natte bouw', maar ook het hoge oplossend vermogen van de projectorganisatie. Alle voorstellen zijn altijd gelijkwaardig afgewogen. Dit zorgt bij afwijzing voor meer begrip.

Maatwerk

Het projectplan en bestemmingsplan zijn gelijktijdig ter inzage gelegd. De zienswijzen op beide plannen zijn in één document beantwoord en daarna vastgesteld (door respectievelijk de Provinciale Staten en de Raad). Hierdoor was het mogelijk de beroepschriften tegen beide plannen gelijktijdig bij de Raad van State te laten behandelen. Daarmee werd een procedurele tijdwinst van ruim een half jaar geboekt.

Samenwerken

Het hele project staat in het teken van een goede samenwerking. Diegenen die de omgeving het beste kennen – bewoners, bezoekers en winkeliers/horeca – worden bij het project betrokken. Er is veel energie gestoken in het geven van informatie en er zijn strenge maatregelen getroffen om overlast voor de omgeving te beperken. Uitgangspunt was: neem jezelf als voorbeeld. Wat zou ik willen als ik daar zou wonen?

Zuid-Nederland

- 8 Gebiedsontwikkeling
Ooijen-Wanssum
- 9 Venlo Maas
- 10 Waterdunen Zeeuws-Vlaanderen
- 11 Oesterdam Zeeland

An aerial photograph showing a wide, winding river flowing through lush green agricultural fields. The river has a meandering path, creating several loops. In the lower portion of the image, a small village is visible, featuring a mix of residential houses and a larger building complex. A road with several cars runs horizontally across the middle of the frame, just above the village. The overall scene is a typical Dutch rural landscape.

Inspiratie delen

Omgevingsmanager Keesjan van den Herik

0478 85 38 88 | info@ooijen-wanssum.nl

www.ooijen-wanssum.nl

“In het begin hielden strenge
rekenmeesters van het ministerie
de boot af. Maar toen we ze
eenmaal overtuigd en aan boord
hadden: een prima club”

Meebewegen met de Maas

Taboe. Verboden. Vloeken in de kerk. Dat is het toestaan van bebouwing in een rivierwinterbed. In het Limburgse landschap rond Ooijen en Wanssum mogen boeren en andere ondernemers in de toekomst wel uitbreiden, maar op eigen risico. Bijvoorbeeld een stal neerzetten. Het nieuwe beschermingsprogramma tegen hoog Maaswater maakt dat mogelijk.

Oplossing voor het grijpen

Veiliger, dynamischer en mooier. Tussen de Limburgse dorpen Ooijen en Wanssum ligt de definitieve oplossing voor hoogwater al te wachten. Door een bondgenootschap aan te gaan met de natuur: de natuurlijke nevengeulen van de Maas die hier liggen bieden bij uitstek kansen voor ruimte. De provincie roept daarom in 2006 de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum in het leven: ruimte voor de rivier in een Limburgs jasje. Simpelweg door de klok terug te draaien en systeemvreemde ingrepen uit de jaren '90 te herstellen. "Toen de boel hier onder water stond en dijken als enige 'quick fix' uit de koker van de waterarchitecten rolden", vertelt omgevingsmanager Keesjan van den Herik.

TITEL	Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum
LOCATIE	Tussen de dorpen Ooijen en Wanssum, Noord-Limburg
OPDRACHTGEVER(S)	Provincie Limburg en Rijkswaterstaat
PLANNING	2006-2012 (verkenning), 2012-2015 (planuitwerking) en 2016-2022 (realisatie).
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Gemeente Venray, Gemeente Horst aan de Maas en Waterschap Peel en Maasvallei, bedrijfsleven, bewoners en verschillende belangengroepen
PLANFASE	Planuitwerking: milieueffectrapport (MER) en ontwerp Provinciaal Inpassingsplan (PIP) liggen ter inzage. Naar verwachting in 2016 start realisatie van de projecten
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Landelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Economie, recreatie en natuur
DEELMOMENTEN	Website, documentaire (2014), voorlichting- en discussiebijeenkomsten

Wist u dat?
Documentairemaker Marijn
Poels draait in de zomer van
2014 een film over de
Gebiedsontwikkeling
Ooijen-Wanssum op
uitnodiging van het
projectbureau.

[www.youtube.com/
watch?v=5yqFey1Vg9o](https://www.youtube.com/watch?v=5yqFey1Vg9o)

“Als wij de hoogtekaart laten zien, dan hoeft je echt niet gestudeerd te hebben om te snappen dat de provincie een punt heeft. Dit is een ongeschonden gebied, er staat weinig bebouwing en er is volop ruimte om de natuurlijke geulen te benutten om de hoogwaterproblemen van de Maas het hoofd te bieden. Dan kun je grote hoeveelheden water veilig afvoeren.”

De gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum groeit uit naar een integrale aanpak. In de praktijk betekent dat de aanleg van twee hoogwatergeulen en het medeplichtig maken van een oude rivierarm voor de afvoer van water. Plus het verleggen van enkele dijken. Op die manier kan de Maas haar route ook bij hoogwater weer ongestoord volgen. Door meer waterstanddaling te realiseren dan nodig is, ontstaat bovendien compensatie voor economische ontwikkelingen. Zoals een nieuwe weg rond Wanssum. Die ontlast het dorp van sluipverkeer en draagt bij aan de economische versterking van de regio. De klus moet wel in samenhang worden geklaard, legt Keesjan van den Herik uit: “Dat is altijd de belofte geweest: we doen het met alle overheden samen. En in één keer goed. Anders wordt dit gebied keer op keer opnieuw te grazen genomen, met dijkversterking, rondweg, afgravingen, noem maar op. Alleen heeft dit project zoveel voeten in de aarde, dat het de draagkracht van de regio ruimschoots overstijgt. Daarom hebben we lang en stevig op de deur van het Rijk geklopt.”

Weg van de lange adem

Met het Gebiedsplan Ooijen-Wanssum in de hand krijgt de provincie gemeenten, waterschap en Rijkswaterstaat aan de overlegtafel. Qua inhoud steekt het plan goed in elkaar en ze moeten het inderdaad samen oppakken. Om allerlei slimme combinaties mogelijk te maken. Met dijkversterking, ruimte voor de rivier, economische ontwikkelingen, infrastructuur, natuurontwikkeling, recreatiemogelijkheden en ruimte voor ondernemers, voegt Keesjan van den Herik toe.

Wist u dat?
Als de Oude Maasarm straks
bij hoogwater weer met
de Maas gaat mee stromen,
dan zal het toekomstige
natuurgebied naar verwach-
ting gemiddeld eens in de acht
jaar onder water staan.

“Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu is erg enthousiast over en betrokken bij de inhoud. Er wordt vol onderschreven dat dit een belangrijk en mooi project is. In het begin voelde het als een sluis die je door moest, maar als je dat station eenmaal bent gepasseerd, dan heb je ook een hele betrouwbare, loyale en deskundige partner aan de Rijksoverheid. Niet voor niets is de minister op bezoek geweest, om persoonlijk met allerlei mensen van gedachten te wisselen. Er komen zelfs delegaties van het departement een dagje fietsen om alles met eigen ogen te bekijken. Een teamuitje bijna.”

Overheid 3.0

Het projectbureau Ooijen-Wanssum heeft ongebruikelijk veel tijd geïnvesteerd in het creëren van draagvlak bij bedrijven en bewoners. Absoluut nodig om politiek de streep te halen met een dergelijk complex en integraal project, vindt Keesjan van den Herik. “Acht jaar geleden is er geen dichtgetimmerd plan het gebied in geslingerd. Wel waren we eerlijk in wat wij belangrijk vonden. Zoals het verwijderen van de dijk in de Maas-arm.

Nu zijn jullie aan zet, gaven we aan in de zaaltjes en aan de vele keukentafels. De aanwezige bewoners en ondernemers vonden van alles. Variërend van 'Jullie zijn gek geworden' tot 'We zeiden het toen al: nooit die dijken aanleggen. Maar beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald'."

De omgevingsmanager verwacht dat nationale en lokale overheden in de toekomst steeds soepeler over de eigen sectorale grensvlakken leren heenstappen en echt meedenken vanuit de integrale gebiedsopgave die in de regio's spelen. "Mensen willen ook dat Rijk en provincie integrale oplossingen bieden voor problemen die bij hen in de buurt spelen. Zo'n overheid 3.0 sluit ook mooi aan op MIRT nieuwe stijl."

Belangrijkste lessen

- Dit soort processen zijn zo groot en ingrijpend: die vergen toewijding en aandacht. Gun niet alleen de omgeving tijd maar laat ook Rijk en regio goed aan elkaar wennen.
- Ontdek wat er in het gebied voor belangen bij de mensen spelen. Benut die kennis om een plan te maken waar de streek trots op wordt en dat zichzelf verkoopt.
- Neem ook de betrokkenen mee in dat proces, want dat zorgt voor het nodige draagvlak.
- Wisselingen van de wacht op belangrijke posities in het proces zijn dramatisch. Inhoudelijk kunnen projecten daar vreselijk onder lijden.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

Kijk door een integrale bril naar opgaven op het gebied van waterbescherming. Dan komen de meekoppelkansen ook in beeld. In het winterbed bij Ooijen-Wanssum gaan ruimte voor de rivier, dijkversterking, leefbaarheid, ecologische en economische ontwikkelingen hand in hand.

Maatwerk

Dit riviertraject vereist maatwerk, omdat er geen strikte scheiding tussen het winterbed en woon/werkgebied loopt. Dat zorgt voor het nodige puzzelwerk, maar er zijn nu wel meer dan vijftig bedrijven die willen en kunnen uitbreiden in het winterbed van de rivier.

Samenwerken

Ooijen-Wanssum ging niet voor de pasklare oplossingen, waarop mensen alleen ja en amen mogen zeggen. Maar stond vanaf het allereerste begin open voor hun wensen, suggesties en verbetering. En nam die ook mee. Daardoor hebben veel betrokkenen het gevoel, dat het ook hun plan is geworden.

Inspiratie delen

Projectmanager
Michiel van der Hagen

077 359 68 97 | m.vanderhagen@venlo.nl

“In stedelijk gebied kun je hoogwater
ook buiten de deur houden,
zonder dat dijken tot
de hemel reiken”

De Venlose oplossing

De stad beschermen tegen hoog water zonder afbreuk te doen aan de schoonheid van de Maas. En in één adem de bereikbaarheid naar de Europese afzetmarkt verbeteren voor de rest van Nederland. De bestuurlijke strategie Maas Venlo wijst daarvoor de weg.

Uitzicht verbindt

Venlo is een belangrijke mainport. In en rond de stad lopen drukke verkeersaders over land, water en spoor. Een aantal is niet meer van deze tijd en belemmert de doorstroming. Rijk en provincie moeten fors investeren in oplossingen, maar staan tegelijkertijd ook voor de opgave de waterveiligheid in het gebied aan te pakken. Venlo steekt graag een helpende hand toe, verzekert gemeentelijk projectmanager Michiel van der Hagen. “Door opgaven voor de nationale economie en het hoogwaterprogramma in deze streek slim te combineren. Dat levert besparingen op voor de schatkist plus verbeteringen voor natuur, bewoners en bedrijvigheid in Venlo.”

Wist u dat?

In Venlo ligt – na de Maasvlakte en Schiphol – het grootste industrieterrein van Nederland.

Veiligheid blijft op één staan in de Venlose oplossing. Want dijken en kades verkeren in een slechte staat en voldoen niet aan de wetelijke normen: bescherming bieden tegen waterstanden, die – volgens de nieuwe normen – eens in de duizend jaar voorkomen. Volgens Michiel van der Hagen bevindt de oorzaak zich voor een belangrijk deel onder de grond.

TITEL	Venlo aan de Maas
LOCATIE	Venlo
OPDRACHTGEVER(S)	Gemeente Venlo
PLANNING	Nog niet bekend
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Gemeente Venlo, Provincie Limburg, Waterschap Peel en Maasvallei, Rijkswaterstaat
PLANFASE	Verkenningfase
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Stedelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Stedelijke, economische ontwikkeling
KOSTEN	Onbekend
DEELMOMENTEN	Nog niet gebeurd

“Het ligt daar vol kabels, leidingen en rioleringen. Met soms buizen van twee meter breed onder de dijken. Dat is niet echt bevorderlijk voor een stabiele ondergrond. Er wacht een enorme klus voor waterschap en Rijkswaterstaat. Wij willen deze opgave slim combineren met andere uitdagingen die ons stedelijk gebied kent.”

Wist u dat?
Sommige Venlonaren wisten vroeger tot op de centimeter nauwkeurig tot waar het Maaswater kwam.

Meer ruimte voor de Maas. Dat is wat Venlo drijft. Bijvoorbeeld met een hoogwatergeul. Op die manier kan de rivier bij hoge waterstanden beter blijven doorstromen. En mag een aantal dijken wellicht minder stevig en hoog worden. Ander in het oog springend onderdeel van het plan: een bredere doorgang onder de Noorderbrug van de A67. Die moet toch al flink onder handen worden genomen, vult de projectmanager aan. “Het vele vrachtverkeer zorgt vaak voor problemen, maar hoeft zich na een opknapbeurt niet meer door een flessenhals te wurmen. Onder de brug ontstaat straks ook meer ruimte, zodat de Maas beter kan doorstromen. Door slim te combineren, los je met één ingreep twee grote problemen op. Dat betekent winst voor zowel waterbescherming als economie.”

Venlonaren houden van hun rivier, verzekert Michiel van de Hagen. Toch kan die geliefde ook een grote bedreiging vormen. Zoals in 1995, toen het rivierwater steeg en steeg, totdat zelfs de gangen van het ziekenhuis blank dreigden te komen staan. Bezoekers konden slechts met grote moeite het ziekenhuis bereiken.

Mooie Maas

Dat nooit meer, dachten betrokken overheden. In allerijl werden dijken gebouwd. Een primeur voor Venlo, maar met beperkt oog voor de omgeving: het belangrijkste was bescherming. Tot ergernis en verdriet van menig stadsbewoner, weet de projectmanager.

“Die mensen hadden nooit een dijk voor de deur gehad. En opeens zitten ze opgescheept met een waterkering, die dwars door het gebied tussen stad en rivier snijdt. De balans tussen veiligheid en kwaliteit van de ruimtelijke ordening is toen soms zoekgeraakt. We willen de mooie Maas weer teruggeven aan de bewoners.”

Wist u dat?
In Venlo staan straks waterproof-flats in de Maas.

Natuurschoon en recreatie hebben ook een plek in de plannen van Venlo. Om de ontwikkeling van de fraaie uiterwaarden verder te versterken. Hard nodig, vindt de projectmanager, want als er een boom groeit, wordt die nog steeds omgezaagd om de doorstroming niet te belemmeren. “De Maas zit als het ware aan twee kanten ingeklemd in een bak. Dat zie je goed wanneer je langs de oevers fietst. Daarom geven we de rivier weer de ruimte, net als vroeger.

“Wellicht gaat Venlo voor functies in de uiterwaarden die geen water verhogend effect hebben, maar nu nog niet zijn toegestaan. Zoals strandjes, voetbalvelden en wandelpaden. Mensen kunnen dan in het weekend weer genieten van dit prachtige plekje bij hun stad”, vertelt Michiel van der Hagen. “Ruimte voor de Maas biedt veel voordelen. Je bevordert de doorstroming, brengt de waterstanden op een aanvaardbaar niveau en

kunt weer leven met de Maas en al het moois dat deze rivier heeft te bieden.”

Veilige oplossing

Volgens de projectleider zijn sommige bewoners al twintig jaar boos op het waterschap. Die verhoogde in 1995 ook de kades op de Maas Boulevard: onderdeel van de nieuwe versterking. Weg vertrouwd en geliefd uitzicht. Om tegemoet te komen aan die grote ergernis, verrees op deze locatie een compromis tussen veiligheid en ruimtelijk kwaliteit. Compleet met openingen, die bij hoogwater dichtgaan door er aluminium schotten tussen te plaatsen. Al was het Waterschap er minder blij mee: veel werk op de momenten dat het echt nodig is én onbetrouwbaar. “Bij een hoogwater oefening bleek er een aantal schotten gestolen te zijn uit de bewaarloods. We kwamen dus materiaal tekort. Je moet je toch niet voorstellen, dat dit bij een echte ramp gebeurt. Sta je daar met hoog water en lege handen. Daarom gaan we hard op zoek naar een veilige oplossing, waarmee zowel waterschap als onze stad kan leven.”

Wist u dat?

Venlo werkt aan terminals en loodsen van 130.000 vierkante meter om haar rol als logistiek knooppunt voor het goederenvervoer over weg, water en spoor te versterken.

Venlose strategie

- Ruimte voor de rivier, dijken waar nodig
- Opgeven in een keer oppakken door slimme combinaties
- Nieuwe terminals, (spoor)bruggen en wegen
- Recreatie in de uiterwaarden, wonen aan het water

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

Er liggen allerlei kansen om opgaven op landelijk en regionaal niveau te combineren. Op het gebied van waterbescherming, ruimtelijke ordening en transport. Een MIRT-onderzoek moet daaraan handen en voeten geven.

Maatwerk

De Maas stroomt door een vallei, grote delen van Venlo liggen hoger. Bij hoog peil reikt het water op sommige plekken tweehonderd meter ver: op andere slechts vijftig of twintig meter. Met een juiste combinatie van natuurlijke buffers en dijken blijft de stad droog.

Samenwerken

De provincie regisseert gebiedsontwikkeling. Op basis van Voorkeursstrategie Maas, waarop ook Venlo invloed heeft. Net als andere provincies aan de Maas. En later ondernemingen plus bewoners. Waterschap en RWS gaan over veiligheid en beheer van rivier.

A wide-angle photograph of a coastal landscape. In the foreground, there are sand dunes with sparse, dry grass and some green vegetation. A small, light-colored building with a dark roof is situated on the dunes. In the background, a long pier extends into the sea. The sky is filled with large, white clouds, and a few birds are visible in flight.

Inspiratie delen

Projectleider Lies Dekker

0118 63 10 11 | provincie@zeeland.nl
www.zeeland.nl/ruimte/waterdunen

“Goede plannen zorgen
uiteindelijk voor
stevig draagvlak”

Het tij weer vrij

Een prachtige thuishaven voor trek en kustvogels. Volop mogelijkheden voor dagjesmensen, natuur en bedrijven. En een veilige zeewering voor de Zeeuwen. In het project Waterdunen valt alles op de juiste plek. Onder meer dankzij een knap staaltje techniek, zodat het tij weer vrij spel heeft. Maar vooral door voort-varende ondernemers en een oplettende provincie.

Vruchtbare voedingsbodem

De Zeeuwse klei is een vruchtbare voedingsbodem voor ambitieuze plannen. Dat bewijst Het Zeeuwse Landschap, de stichting die zich inzet voor natuur en landschapsversterking in de provincie, en de recreatieondernemer Molecaten. Volgens hen is het kustversterkingsprogramma Zwakke Schakels een uitgelezen kans om een mooi natuur- en recreatiegebied van de grond te trekken, vertelt projectleider Lies Dekker. “Eerlijk is eerlijk; deze private partijen zijn de geestelijk vaders van dit plan. Maar we zijn er als provincie wel meteen op ingesprongen. Zagen de grote mogelijkheden van dit initiatief. Vanaf die tijd trekken we samen op, inclusief het lokale bestuur en waterschap. Zo gaan het versterken van de kust en de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit hand in hand.”

TITEL	Waterdunen Zeeland
LOCATIE	Provincie Zeeland, regio Zeeuws-Vlaanderen
OPDRACHTGEVER(S)	Provincie Zeeland
PLANNING	Oplevering van het project en de getijdenduiker wordt in de tweede helft van 2016 verwacht
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Publiek: Provincie Zeeland, gemeente Sluis, Waterschap Scheldestromen.
PUBLIEK	Het Zeeuws Landschap (HZL) en recreatieonderneming Molecaten. Deze private partijen zijn de initiatiefnemers van het project.
PLANFASE	Uitvoering
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Landelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Mogelijkheid zorgvoorzieningen in de toekomst
DEELMOMENTEN	Website, nieuwsbrieven, (internationale) brochures

Wist u dat?
Waterdunen komt al voor
op oude gebiedskaarten
toen Zeeuws-Vlaanderen
nog in zee lag.

De gekozen route heeft wel de nodige impact op de kustversterking ten westen van Breskens. Zo moeten beproefde methodes wijken voor iets nieuws: een duin achter de reguliere dijk. Die verhoging biedt vrij baan voor natuur en recreatie. Maar het plan tovert nog een noviteit uit de hoed van het waterschap: de getijdenduiker. Een betonnen doorlaat in het dijkgedeelte bij de Westerschelde. Die regelt het getijde met stalen schuiven en gaat bij hoog water op slot. Zodat bewoners rustig kunnen slapen en recreanten volop genieten van het nieuwe samenspel in de natuur tussen water en land, zilt en zoet, eb en vloed. Het gebied krijgt ook alle tijd zich te ontwikkelen, verzekert Lies Dekker:

“De veiligheid voor de komende twee eeuwen is verzekerd. Dat is langer dan de normaal bij een kustversterking aangehouden termijn van vijftig jaar. Zo blijven het nieuwe hotel, de duincamping en andere functies tenminste ongemoeid. Omdat er lange tijd hier niets meer op de schop gaat.”

Inspirerend proces

Waterdunen voorziet ook in hoogwaardige verblijfsrecreatie, inclusief een boulevard met kleinschalige horeca en detailhandel. Op die manier kunnen bezoekers in meerdere seizoenen in het gebied terecht en krijgt de lokale economie een krachtige impuls. Een belangrijk aspect voor Provinciale Staten om achter het plan te gaan staan, legt Lies Dekker uit. “Op verschillende plekken in het gebied moesten we grond verwerven. Met een aantal grondeigenaren was het lange tijd moeilijk zaken doen. Dat had ook te maken met het gemeentelijke standpunt, dat aankopen alleen op basis van vrijwilligheid mochten. Uiteindelijk is alles op zijn pootjes terecht gekomen. Maar het was wel een lastig traject.” Dat de gemeente Sluis inmiddels het belang van Waterdunen onderschrijft, bleek tijdens het recente koninklijk bezoek aan de gemeente: er stond ook een rondleiding langs Waterdunen op het programma. Het enthousiasme onder de bevolking zit ook in de lift, meent de projectleider. “Die was solidair met de grondeigenaren. Maar nu de uitvoering al een eind is gevorderd, nemen mensen regelmatig een kijkje in het gebied en zien ze ook de voordelen van Waterdunen. We krijgen zelfs delegaties uit andere delen van het land over de vloer. Zoals waterschappen en gemeenten uit het noorden.”

Een modelproject

Volgens Lies Dekker kan het natuurschoon van Waterdunen ook veel betekenen op het gebied van welzijn, zorg, educatie en leefomgeving. Buiten actief zijn, heeft een positieve uitwerking op mensen. Andere projecten tonen dat aan. “Dat geldt ook voor mensen met een beperking. Het zou geweldig zijn als we – en dan denk ik vooral aan Het Zeeuwse Landschap en de gemeente Sluis – ook deze mensen bij Waterdunen kunnen betrekken. Zodat ze onbeperkt kunnen genieten van de Zeeuwse schatkamer.”

Lies Dekker vindt het uniek, wat er in Zeeland voor elkaar is gebracht. Met allerlei partners en ondanks de weerstand uit het begin. Ze spreekt van een modelproject, waarin economische en natuurlijke ontwikkelingen naadloos kunnen meeliften op het versterken van de kust.

“Dit project blijft boeien en inspireren. Vanaf het allereerste begin. Niet alleen, omdat het een mooie toevoeging aan het Zeeuwse landschap vormt. Maar ook omdat publieke partijen snel blijken te schakelen als kansen zich aandienen. Waterdunen vormt het treffende bewijs.”

Belangrijkste lessen

- ‘Ervoor gaan’, ‘vertrouwen’ en ‘volhouden’ zijn de sleutelbegrippen.
- Vergeet de grondeigenaren niet. Achteraf gezien is deze groep te laat bij het project betrokken geweest, waardoor lastige situaties zijn ontstaan. Dit ook zeker meenemen bij het toepassen van maatwerk (een van de drie pijlers van de vernieuwing van het MIRT).
- De wil en de instrumenten om door te zetten zijn belangrijk. Daarbij de koppeling van de doelstellingen kustversterking, recreatie en natuur ontwikkeling in het achterhoofd houden.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

Richt je op de koppeling van doelstellingen en houdt daarbij een open blik. Op die manier is ook het Kustlab binnen gehaald: een innovatief centrum op het gebied van zilte aquacultuur. Ander voorbeeld: het ontwikkelen van speelnatuur in het gebied.

Maatwerk

Er is duidelijk maatwerk geleverd bij grondverwerving en inrichtingsplan (zonering) van het gebied. Bijvoorbeeld bij de keuze om het hotel naast de getijdenduiker te realiseren. Dat er in de toekomst af en toe wat zout water over de dijk slaat, neemt de eigenaar voor lief.

Samenwerken

Een samenwerkingsverband van vijf partijen, waarbij onderling vertrouwen de basis van het succes vormt. Dan spat de boel niet uit elkaar bij tegenslag en blijven doorzettingsvermogen en slagkracht overeind.

Inspiratie delen

Initiator en adviseur Leo Adriaanse

06 21 27 47 06 | leo.adriaanse@rws.nl
www.deltawerken.com/Oesterdam/59.html

“Ik wil dingen
maken waar
mensen blij
van worden”

Zand breekt golven en schept natuur

“Een prachtvoorbeeld van een praktijkproef waarbij op een natuurlijke wijze natuur en waterveiligheid worden versterkt”. Dat zegt minister Schultz van Haegen als zij op 29 januari 2014 feestelijk de veiligheidsbuffer Oosterdam opent. Bij de veiligheidsbuffer staat bouwen met de natuur – building with nature – voorop.

De Oosterdam vormt samen met de Markiezaatskade, de Philipsdam en de Volkerakdam een buffer tegen hoogwater. Maar de werken verstoren het getij en het natuurlijk evenwicht in de Zeeuwse en Zuid-Hollandse wateren. In 2009 grijpen Rijkswaterstaat, Natuurmonumenten en de provincie Zeeland samen in. Initiatiefnemer Leo Adriaanse: “Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor de waterveiligheid. Maar als je alleen daar naar kijkt, mis je kansen voor de natuur. In samenspel met anderen blijf je zoveel mooiere dingen te kunnen maken.”

Wist u dat?

De Oosterdam is met een lengte van 10,5 kilometer de langste dam van de Deltawerken.

De Oosterschelde waarin de Oosterdam is gelegen, heeft de status van Natura 2000 gebied.

TITEL	Oosterdam Zeeland
LOCATIE	Provincie Zeeland
OPDRACHTGEVER	Rijkswaterstaat
PLANNING	Start 2009
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Rijkswaterstaat, provincie Zeeland, Natuurmonumenten en Nationaal Park Oosterschelde (met een bestuur van alle overheden en gebruikers van de Oosterschelde) en projectbureau Zeeweringen voor het flitsproject Bloedkoralen van de Oosterschelde (2009/2010).
PLANFASE	Afrondende fase. Het Centre of Expertise Delta Technology van de Delta Academy monitort. Daarin werken de HZ University of Applied Sciences te Vlissingen, de Hogeschool Rotterdam en Hogeschool Van Hall Larenstein samen.
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Landelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Rijkssubsidie voor Natuurlijke Klimaatbuffers aangevraagd door Natuurmonumenten, Building with Nature en bestrijden erosie door ‘zandhonger’ Oosterschelde
DEELMOMENTEN	Voornemen, start en uitvoering

Wist u dat?
Door de komst van de Oosterscheldekering neemt het getij af. Het is niet meer sterk genoeg om zand en slib aan te voeren om de zandbanken, slikken en schorren van de Oosterschelde op te bouwen. Terwijl er bij storm wel steeds zand verdwijnt. Dit fenomeen staat bekend als de 'zandhonger' van de Oosterschelde.

Wist u dat?
Om ideeën voor het gebied los te krijgen, zijn onder de noemer 'Bloedkoralen van de Oosterschelde' werkateliers georganiseerd met alle partijen rond de Oosterschelde. Voor elke 'bloedkoraal' was € 10.000 beschikbaar.

Drie maal aandacht en geld

De Oesterdam mag zich als onderdeel van de Oosterschelde koesteren in politiek-bestuurlijke aandacht en geld. Vanuit het project Zeeweringen is de stenen glooiing van de Oesterdam versterkt zodat die weer voldoet aan de veiligheidsnormen. Project Natuurlijke Klimaatbuffers subsidieerde € 1 miljoen van de € 3,5 miljoen voor 500.000 kuub zand. Het zand is over een lengte van twee kilometer één meter hoog voor de dam gestort. Daardoor ligt er weer een natuurlijke golfbreker voor de kust en kan een onderhoudsbeurt aan de dam met twintig jaar worden uitgesteld. Rijkswaterstaat, provincie Zeeland, Natuurmonumenten en het toenmalige ministerie van VROM (subsidie voor Natuurlijke Klimaatbuffers) ontfermen zich over de natuur. De zandplaten in het gebied zijn een drukbezochte rustplaats voor zeehonden en foerageergebied voor trekvogels. Met het zand kan onder meer een nieuw voedselgebied voor de vogels gecreëerd worden.

“Natuur kost weinig extra”

“Als je vanaf het begin samenwerkt en een goed integraal ontwerp maakt, hoeft natuur weinig meer te kosten. Bovendien, als je met z'n allen tevreden bent, zorg je samen voor de realisatie en het onderhoud.”
Leo Adriaanse, initiatiefnemer Oesterdam

Wat gaat het zand doen?

De veiligheidsbuffer Oesterdam is opgezet om van te leren. En dat lukt, mede dankzij een nauwe samenwerking met studenten van de Delta Academy / Centre of Expertise Delta Technology te Vlissingen en Imares die in de nazorgfase zorgen voor de monitoring.

De studenten kijken bijvoorbeeld hoe het gestorte zand zich verspreidt. En hoe het langer op z'n plek kan blijven. Ze monitoren of bodemdieren sneller terugkomen (na één jaar in plaats van twee tot drie) als de zandplaat onregelmatig wordt afgewerkt. En wat het effect is op de foerageerduur van vogels en op de schaal- en schelpdieren.

Dat laatste is ook maatschappelijk belangrijk: bij de Oesterdam liggen oesterpercelen en oesters kunnen niet tegen zand. De sector is bang voor schade. Leo Adriaanse: “Door met elkaar in gesprek te gaan zijn we samen tot een goed ontwerp gekomen. We kijken nu hoe we het zand langer op z'n plek kunnen houden met aangelegde oesterriffen. De vraag is of het wat wordt en of er van geoogst kan worden. Echt een uitdaging.”

Belangrijkste lessen

- Je moet het bestuur mee hebben door het goed te informeren over de realisatiekansen voor diverse beleidsvelden.
- Je hebt een goed team nodig van doorzetters met omgevingsgevoel. Ze moeten weten waar ze mee bezig zijn en met wie, wat er speelt, verleden en belangen.
- Het is van groot belang alle partijen vanaf het begin tot het eind mee te nemen en binnen boord te houden. Je moet elkaar als het ware vasthouden.
- Je moet branden gelijk blussen, zoals die met de oestersector die media-aandacht zocht. Dit hebben we opgelost door alert te reageren en snel in overleg te gaan.
- Communiceer open, helder en concreet. Als het te abstract wordt gaan mensen je wantrouwen.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

De opgave in de Oosterschelde is niet alleen de veiligheid, maar ook het in stand houden van de natuur. Dat is hier gecombineerd: vanuit de resultaten van de MIRT-verkenning Zandhonger Oosterschelde is samen met Natuurmonumenten – die rijkssubsidie heeft aangevraagd vanuit het project Natuurlijke Klimaatbuffers – en de provincie Zeeland de kans benut voor een integraal gebiedsgericht project voor veiligheid en natuur. Ook wordt veel nieuwe kennis ontwikkeld met ‘building with nature’.

Maatwerk

Wil een project slagen, dan heb je persoonlijke coalities nodig: zorg voor de juiste competenties in een projectgroep. Dit project was nooit succesvol geweest als de deelnemers in de projectgroep elkaar minder hadden gelegen. Nu vulden de sleutelspelers elkaar aan en vormden ze een succesvolle combinatie.

Samenwerken

Een samenwerkingsinnovatie is de rol van Natuurmonumenten als omgevingsmanager bij de uitvoering. Daarnaast is met het Centre of Expertise Delta Technology van de Delta Academy een zeer gedegen monitoring geregeld met subsidie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. In samenspraak met de Oestersector zijn oesterriffen aangelegd. Met maatschappelijke partijen is een samenwerkings-overeenkomst gesloten.

Oost-Nederland

- 12 Fluvia Tiel
- 13 Meerlaagsveiligheid
IJssel-Vechtdelta
- 14 Rivierklimaatpark IJsselpoort
- 15 Ruimte voor de Waal Lent

Inspiratie delen

Projectleider Jan Strijker

0344 63 72 55 | jstrijker@tiel.nl | www.fluviatiel.nl

A wide river, likely the Waal, flows under a vast sky filled with large, white, fluffy clouds. In the foreground, a grassy bank with tall reeds and a single, small, leafy tree stands on the left. A small boat is visible on the river in the distance.

“Altijd met de rug naar de Waal
gebouwd, in plaats van naar
de rivier toe”

Dijk van een wijk

Straten die blank staan en ondergelopen kelders tijdens periodes van hoogwater in de Waal. Doordat er kwelwater uit de rivier onder de Echteldsedijk kruipt en zonder enige hinder het waterpeil in Tiel-Oost verhoogt. Bovendien krijgt regenwater geen kans in de bodem te verdwijnen door de vele bestrating in de buurt. Een pakket van samenhangende maatregelen moest een oplossing bieden. Onderdeel van Tiel-Oost droger en mooier maken, is de aanleg van een waterkerend landschap.

Natuur helpt bij hoogwaterprobleem

Tiel kiest voor een grootscheepse aanpak bij het oplossen van de kwelwaterproblematiek bij hoog water. Tegelijkertijd kunnen allerlei andere ambities meevaren. Publieke en private partijen zetten samen de schouders onder het project FluviaTiel. Door voor slimme combinaties te kiezen, is er ook ruimte voor allerlei andere ambities: rond het centrum van Tiel wonen, een veilige leefomgeving en een stadspark plus prachtige natuur dichtbij de stad, somt projectleider Jan Strijker van de Gemeente Tiel op.

“We pakken de huidige Echteldsedijk en het omliggende gebied flink aan. Met de aanleg van een waterkerend landschap: een brede natuurlijke buffer tot aan de poorten van Tiel Oost. Op die manier kunnen we de kwelwaterproblematiek oplossen met een samenhangend pakket van maatregelen: meer sloten, waterpleinen en een hogere en veiligere dijk. Dit nieuwe landschap zorgt er ook voor, dat er minder zand onder de dijk

Wist u dat?

FluviaTiel is één van de top 10 projecten binnen het programma Waalweelde.

LOCATIE	Tiel, vanaf de haven, Kleine Willemspolder, Echteldsedijk, Vijverterrein en Vijverberg.
OPDRACHTGEVER(S)	Gemeente Tiel
PLANNING	2013-2014 (vooronderzoeken en voorbesprekingen), 2015 (voorbereiding aanbesteding en aanbesteding), 2016-2018 (uitvoering)
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Gemeente Tiel, Provincie Gelderland, Waterschap Rivierenland, Dienst Landelijk Gebied, Rijkswaterstaat, omwonenden, havengebruikers
PLANFASE	Voorlopig ontwerp
SCHAAL	Gemeente
STAD-LAND	Landelijk gebied nabij stadskern
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Recreatie en natuur
DEELMOMENTEN	Samenwerkingsovereenkomst oktober 2014, uitgebreide website

<< [inhoudsopgave](#)

wegspoelt. Zo houden we het water van de Waal plus het Amsterdams Rijnkanaal op afstand. En de bewoners van het achterland de komende honderd jaar droge voeten.” De ingreep, het maken van een waterkerend landschap – ook wel klimaatdijk genoemd – biedt tegelijkertijd kansen om andere maatregelen te nemen: zoals het creëren van speelruimte en natuur. Door de aanpassingen in de uiterwaarden – onderdeel van de Europese Hoofdstructuur en Natura 2000 – ontstaan er bloemrijke graslanden, ooibos, strandjes en picknickplaatsen.

Definitieve plan

- Waterkerend landschap (klimaatdijk)
- Nieuwe waterkering voldoet aan wettelijke normen
- Binnendijks gebied Vijverterrein wordt opgehoogd
- Herinrichting uiterwaarden (Kleine Willemspolder)

Bijzonder project

“Dit fraaie stukje Tiel van 35 hectare kan de toekomst met vertrouwen tegemoet. De overlast van water tijdens de hoogwater periode wordt teruggedrongen en het gebied oogt straks een stuk attractiever. Dit groot-schalige project is alleen mogelijk, omdat alle partners de handen ineen hebben geslagen.” Jan Strijker duikt even in het verleden. Tijdens de jarenlange speurtocht naar de best passende oplossing, passeren allerlei ideeën de revue. De beste ingreep om overlast tijdens hoog water tegen te gaan: de hele wijk platgooien, ophogen en opnieuw aanleggen. “Dat is natuurlijk ondenkbaar. Ook andere opties sneuvelen vanwege de hoge prijskaartjes die eraan hangen of zijn technisch niet haalbaar.” Uiteindelijk valt de keuze op het huidige pakket maatregelen, waardoor het kwelwater beter kan worden afgevoerd: met behulp van waterpleinen, drainage in wegen en grotere sloten. Die ingrepen trekken weliswaar extra kwel aan, maar dat wordt opgelost door bestaande kwelgaten te dichten en de huidige dijk op te hogen. Die laatste keuze sluit mooi aan op de maatregelen van het Deltaprogramma en lost meteen een ander probleem op: het wegspoelen (piping) van zandlagen onder de dijk. Wanneer het hele project is uitgevoerd – inclusief het realiseren van natuur in de uiterwaarden – kan in de toekomst binnendijks worden gebouwd.

Wist u dat?

Het nieuwe waterkerend landschap – een brede en hoge dijk die goed toegankelijk is – biedt 100 jaar veiligheid.

“Vanuit een specifiek probleem in Tiel Oost is een ontwikkeling op gang gekomen, waarvan het hele landschap rond de stad profiteert. In samenwerking met lokale, provinciale en landelijke overheden. Dat sluit ook naadloos aan op het vernieuwde MIRT. We gaan dus samen met onze partners met een positief gevoel de uitvoeringsfase in.”

Aanhaken bij programma Waalweelde

De provincie Gelderland trekt het programma Waalweelde om de ruimtelijke kwaliteit van het hele Waallandschap te verbeteren. Grotere waterveiligheid staat voorop, met flankerende kansen voor natuurontwikkeling en kwaliteitsverbetering in de uiterwaarden. FluviaTiel kent dezelfde doelen. Bijkomende voordelen zijn: optrekken met partijen die al actief zijn in Waalweelde en gebruikmaken van bestaande middelen en inzichten. Daardoor kan het project in Tiel sneller worden gerealiseerd.

-
- Kijk naar de belangen van alle betrokken partijen en zoek de verbinding.
 - Externe expertise – bijvoorbeeld inhuur van een projectmanager – kan eigen kennis prima aanvullen.
 - Breng in kaart welke partijen belangen of bezwaren kunnen hebben met betrekking tot het project en wanneer die aspecten een rol gaan spelen. Daarop inspelen scheelt tijd en geld.
 - Hou gedurende het hele proces scherp zicht op kosten en doelstellingen.
 - Vernieuwde MIRT zet in op integrale oplossingen. Tiel Oost bewijst met haar aanpak dat deze weg ook voor minder grootschalige projecten loont.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

Samenhang der dingen in beeld brengen en benutten. Vanuit één specifiek probleem in Tiel Oost komt een álles omvattend plan op stoom. Door op de juiste wijze te schakelen tussen buurtprobleem en andere opgaven in en rond de stad, kan het hele gebied nu één keer op de schop.

Maatwerk

Verschillende partijen hebben gelijktijdig het proces opgepakt. Wensen en bezwaren van de deelnemers komen daardoor snel aan het licht en niet pas halverwege het proces. De inbreng geeft vorm aan het voorlopig ontwerp van het waterkerend landschap.

Samenwerken

In 2018 moet het project klaar zijn. Maar er liggen nog obstakels in de weg. Soms letterlijk. Zoals de gasleiding die door het gebied snijdt. Toch blijft de gedachte: hoe staan we er sámen in? Dat leidt stevast tot besluiten, die alle partners dragen. Zoals de versoering van het plan om financiële grenzen niet te overschrijden.

Inspiratie delen

Projectbegeleider Rob Bouman

070 456 00 00 | rob.bouwman@minienm.nl

“Dijken niet heilig,
veiligheid wel”

Grenzen aan vernieuwing

Een noordwesterstorm raast over Nederland en stuwt met windkracht elf het IJsselmeerwater richting Vecht en IJssel. Kilometers verderop klotst het rivierwater bovendien al dagen hoog tegen de dijken. Het peil in de grachten van de Zwolse binnenstad stijgt onrustbarend. Hulpdiensten rijden af en aan, bewoners voelen steeds meer nattigheid ...

Het zou zo de verfilming van een waargebeurd verhaal kunnen zijn. Maar Zwolle, Kampen en Zwartwaterland kiezen liever voor een scenario dat grote waterrellende in de toekomst voorkomt. Samen met het rijk, vertelt projectbegeleider Rob Bouman van het ministerie van Milieu en Infrastructuur. "IJssel en Vecht vormen een delta bij het IJsselmeer. Tijdens een combinatie van hoogwater in beide rivieren en een noordwester storm, ontstaat een groot veiligheidsprobleem in dit gebied. Op meerdere fronten krijgen de drie steden het voor de kiezen. In Zwolle bijvoorbeeld staan de grachten in een open verbinding met de IJssel. Stijgt het water in de rivier, dan stijgt het ook in de grachten. We zijn daarom een zoektocht gestart om het hoogwaterprobleem in een keer op te lossen."

Wist u dat?

De Erasmus Universiteit houdt samen met onderzoeksinstituut Deltares drie meerlaagsveiligheid-pilots tegen het licht.

TITEL	Meerlaagsveiligheid IJssel-Vechtdelta
LOCATIE	Zwolle - Kampen - Genemuiden (IJssel, IJsselmeer en Vecht).
OPDRACHTGEVER(S)	Provincie Overijssel, Ministerie van Infrastructuur en Milieu
PLANNING	Najaar 2015 integrale uitvoeringsstrategie
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Ministerie van Economische zaken, Provincie Flevoland, Waterschap Groot-Salland, Waterschap Zuiderzeeland, Waterschap Vallei en Veluwe, Gemeente Kampen, Gemeente Zwolle, Gemeente Dronten, Gemeente Oldebroek, Gemeente Hattem, Gemeente Zwartwaterland, onderwijsinstellingen, bedrijfsleven, bewoners en verschillende belangengroepen.
PLANFASE	Najaar 2015 (afronding MIRT onderzoek IJssel-Vechtdelta leidt tot een integrale visie op waterveiligheid)
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Stedelijk en landelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Duurzaamheid, economie, recreatie en natuur
DEELMOMENTEN	Website, voorlichtingsbijeenkomsten bewoners, bedrijfsleven, onderwijs- en belangenorganisaties

Wist u dat?

Typend voor de benedenloop van de IJssel zijn de brede uiterwaarden en hoge dijken, waarvan de geschiedenis teruggaat naar 1308.

Slimme combinaties

De Provincie Overijssel neemt het voortouw in de speurtocht naar een duurzame en klimaatbestendige IJssel-Vechtdelta. Ook waterschap, gemeenten, ondernemers, bewoners en onderwijsinstellingen sluiten zich aan. Een MIRT-onderzoek moet de weg wijzen, met financiële steun van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. De vernieuwende aanpak van meerlaagsveiligheid is leidend in het onderzoek. Rob Bouman legt uit: “Je kunt waterveiligheid op drie manieren aanvliegen. Maak de dijken zo hoog en stevig, dat er geen druppel meer over, door of onderdoor kan. De tweede optie ligt in het aanpassen van het gebied voor of achter de dijk. Met meer ruimte voor de rivier of boerderijen op terpen bijvoorbeeld. De derde route is zo’n goed rampenplan opstellen, dat mensen zich tijdig uit de voeten kunnen maken als dijken op bezwijken staan. Meerlaagsveiligheid zoekt naar de beste combinatie van deze drie strategieën. Zonder geweld te doen aan de veiligheidsnormen.”

Volgens de projectbegeleider kunnen opgaven van de waterschappen en ambities van de regio om het gebied beter in te richten elkaar via meerlaagsveiligheid versterken. Bijvoorbeeld met de aanleg van een recreatiegebied in de uiterwaarden om het teveel aan water in de Vecht of IJssel veilig op te vangen. “Als je daarmee voldoet aan de normen van het Delta-programma, hoef je niets aan de dijken te verspijkeren. De regio kan dat uitgespaarde geld van het rijksbudget dan gebruiken voor een kwaliteits-slag in de openbare ruimte.”

Rekenen en tekenen

Het MIRT-onderzoek Meerlaagsveiligheid IJssel-Vechtdelta houdt allerlei combinaties tegen het licht. Uitgangspunt is het handhaven van de huidige dijken, aangevuld met ingrepen in het gebied en of evacuatieplannen. Met als harde eis: elke variant moet wel in de pas lopen met de veiligheidsnormen. Rob Bouman trekt enkele aansprekende voorbeelden tevoorschijn. “Rondom de Vinex wijk Stadshagen bij Zwolle moet toch al een geluidswal komen. Als we die wering nu zo stevig maken dat die ook als kering kan dienen, dan hoeven we de dijk wellicht minder te versterken. Dat scheelt weer in de opgave. Inspelen op buitendijkse oplossingen bij boerderijen is ook een mogelijkheid. Zet bijvoorbeeld een nieuwe stal meteen een halve meter hoger. Dan kom je niet in de problemen als de boel een keer overstroomt.”

Het project Kampeneilanden, een buitendijks gebied dat dient als waterberging bij Kampen, is een ander voorbeeld waarin gecontroleerde overstromingen geen kwaad kunnen. Op het eiland komt de hoogwaterbeschermingsbrigade in actie als de nood aan de man is. Die plaatst stevige schotten in de kering. Bovendien ligt er een draaiboek op de plank om bewoners op tijd te evacueren naar hoger gebied.

Veiligheid garanderen

De pilot levert een schat aan inspiratie en plannen op, maar ook een harde conclusie na veel puzzelen, praten, rekenen en tekenen. Onafhankelijk onderzoek van de Erasmus Universiteit toont namelijk aan dat geen enkele alternatieve combinatie voor voldoende veiligheid zorgt om te voldoen aan de normen van het Deltaprogramma. Een aansluitende MIRT-verkenning zit er dus niet in, stelt Rob Bouman vast. “Dat betekent dat de veiligheidsopgave waarschijnlijk alleen aan te pakken is in laag 1: het verhogen en verstevigen van de primaire kering. Want alleen dan kan de veiligheid voor deze streek worden gegarandeerd.”

De waterschappen gaan nu via het Hoog Water Bescherming Programma de keringen aanpakken. Maar het geld uit de HWBP-pot is alleen bestemd voor dijkverbeteringen en kan niet zomaar voor ruimtelijke kwaliteit worden ingezet. De regio zal haar wensen voor een kwaliteitsslag in het ruimtelijk gebied uit de eigen middelen moeten ophoesten. Toch spreekt projectbegeleider Rob Bouman niet van een mislukking. “Partijen hebben elkaar in de afgelopen tijd op meerdere terreinen gevonden. Er is vertrouwen gekweekt, er zijn slimme oplossingen bedacht, gemeenten proberen aan te sluiten op geplande investeringen van het bedrijfsleven. Bovendien kunnen sommige zaken toch meevaren als de spaden voor de dijkversterking definitief in de grond gaan. Men laat elkaar dus niet helemaal los. En het ministerie blijft betrokken.”

Wist u dat?

Over de hele linie langs de IJssel moeten er dijken worden versterkt.

Wist u dat?

De focus van het Lange Termijn Perspectief voor de IJssel-Vechtdelta ligt op 2050, met een doorkijkje naar 2100.

Belangrijkste lessen

- Financiering van ruimtelijke plannen is complex, speel daarom slim in op samenloop van ontwikkelingen.
- Energie in het proces kan worden vastgehouden, ook al komt er uiteindelijk geen zicht op een MIRT verkenning.
- Zoektocht levert veel commitment op. Regionale partijen stellen IJssel-Vechtdelta als merk boven de eigen belangen. Het Rijk denkt mee, omdat het gaat over een grote maatschappelijke opgave.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

Het programma IJssel-Vechtdelta geeft een blik op de toekomst én werkt nadrukkelijk hier en nu aan concrete projecten voor de gewenste duurzame ontwikkeling van de regio. De vraag is wat vandaag en morgen kan worden gedaan om opgaven en ambities van de regio passend te verbinden aan het Nationale Deltaprogramma.

Maatwerk

Lokale partijen in deze streek blijken heel goed het totale belang boven het eigen belang te kunnen stellen. Deelgebieden staan allemaal voor eigen maatregelen, maar haken wel aan op het gehele onderzoek.

Samenwerken

De grootste innovatie zit in de wijze van samenwerking. De focus op het verbinden van belangen en opgaven van waterschap, veiligheidsregio, gemeenten, provincie en Rijk – samen met ondernemers, inwoners, maatschappelijke organisaties en onderwijsinstellingen – levert interessante integrale projecten op.

“Op drie fronten
lossen we het
hoogwater-
probleem in
één keer op”

Inspiratie delen

Projectleider Jan van Dooren

026 359 98 09 | j.van.dooren@gelderland.nl

www.natuurmonumenten.nl/projectbeschrijving-20

“Van een lappendeken
een gestroomlijnd
gebied maken”

Parel krijgt steeds meer glans

Dagjesmensen genieten van de mooie en veilige IJssel. Boven hun hoofden scheren vogels over het water. Campings doen uitstekende zaken. In de uiterwaarden grazen koeien. Want boeren hebben de ruimte voor hun vee. Terwijl industrie weer aan de weg kan timmeren. Dat vergezicht schildert het Rivierklimaatpark IJsselpoort.

Een wirwar van wegen, bruggen, dijken, bedrijvigheid, uiterwaarden en belangen verpakken in een integrale gebiedsvisie. Waarin ruimtelijke kwaliteit, waterbescherming en economische ontwikkelingen elkaar prima kunnen versterken. Met die boodschap heeft Natuurmonumenten Rijk en regio overtuigd om samen de toekomst van IJsselpoort te verankeren. Er valt weinig samenhang te ontdekken in het gebied rond de IJssel tussen Arnhem en Giesbeek, vindt projectleider Jan van Dooren van de provincie Gelderland. “Het is een lappendeken van melkveehouderijen, industrie, kleinschalige natuurontwikkeling en beperkte kansen voor recreatie. Naast het versnipperde grondgebruik lopen er ‘zware’ infrastructuurwerken door het gebied, zoals de bruggen bij Westervoort en de snelweg A12.” Het moet anders, dacht ook Natuurmonumenten.

Wist u dat?

Natuurmonumenten was, is en blijft de regisseur voor het klimaatbufferproject.

TITEL	Rivierklimaatpark IJsselpoort
LOCATIE	Uiterwaarden van de IJssel van Arnhem tot Giesbeek
OPDRACHTGEVER(S)	Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer
PLANNING	2007 (ideeënschets), 2013 (vaststellen ontwikkelingsvisie), 2014-2015 (onderzoek naar Startbeslissing)
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Natuurmonumenten (regisseur), Staatsbosbeheer, Provincie Gelderland, Ministerie IenM, Rijkswaterstaat, waterschap Rijn & IJssel, gemeente Arnhem, Rheden, Westervoort en Zevenaar, bedrijfsleven, bewoners en verschillende belangengroepen.
PLANFASE	Onderzoek, pre-verkenning t.b.v. een Startbeslissing (komt terug in BO MIRT Oost 2015)
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Landelijk gebied
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Economie, recreatie en natuur
KOSTEN	50 á 60 miljoen euro
DEELMOMENTEN	Website, publieksvoorlichtingsavonden

Wist u dat?
Rivierklimaatpark IJsselpoort
beschikt straks over een aantal
sterke, markante verbindingen
en toegangslocaties,
waaronder een theetuin,
boerderijwinkel en educatieve
faciliteiten.

Wist u dat?
Het terrein van de voormalige
steenfabriek Koppenwaard
verandert in een mooi
natuurgebied. Fijn voor mens
én dier. Want door de hoge
ligging in de uiterwaarden,
vormt het een veilig
toevluchtsoord voor de fauna.

De organisatie zet samen met Staatsbosbeheer in 2007 het Klimaatpark IJsselpoort op de kaart en toen zij aanklopten bij Jan van Dooren zag die direct de waarde van het plan. “Rivierverruiming waar het kan, dijken waar het moet, dat is de visie van de nieuwe klimaatbuffer. Die loopt mooi in de pas met het Deltaprogramma Grote Rivieren: op een aantal locaties de dijken een meter hoger, op ander locaties vrij baan voor de IJssel. Op die manier voldoet de verdediging tegen water aan de hoogste normen. En creëren we ook meteen een overzichtelijk landschap, waarin natuur, recreatie en bedrijven elkaar aanvullen en versterken.”

Het Rivierklimaatpark IJsselpoort is de komende vijftien jaar de rode draad om ruimtelijke ontwikkelingen integraal in te passen in het Deltaprogramma, de provinciale omgevingsvisie en het toekomstige gemeentelijk beleid. Natuurmonumenten fungeert als gebiedsregisseur. Een terechte keuze, vindt Jan van Dooren. “Natuurmonumenten stijgt boven het eigen sectorale belang uit. Om het hele proces verder te helpen en daarin op een goeie manier te investeren. Dat doen ze uitstekend. Met een prima plan en door de juiste partijen te mobiliseren. Van Rijk tot de vier gemeenten. Maar ook bewoners, ondernemers en boeren zijn aangehaakt. Aan speciale discussietafels hebben ook zij ideeën kunnen inbrengen.”

De nieuwe klimaatbuffer zorgt voor de nodige ingrepen in het gebied: groot en klein. Maar het draagvlak is er. Ook bij veel bedrijven. Die zien de voordelen van het plan, onderschrijven het, en hebben wensen. Een recyclebedrijf bijvoorbeeld wil de huidige terp vergroten en een kade aanleggen. Om in te spelen op de rivierverruiming. Voor de vier deelnemende gemeenten gelden net zo goed consequenties, maar ook daar wegen voordelen zwaarder dan de nadelen. De vier hebben nu meer financiële armslag om eigen verlangens voor elkaar te krijgen. Omdat ze die mogen opschalen tot opgaven in een samenhangend pakket voor het gehele gebied.

Op stoom

Het project komt inmiddels steeds meer op stoom. Verschillende natuurmaatregelen zijn al in uitvoering. Met beschikbare Europese subsidies die voor eind 2016 besteed moeten zijn. Intussen gaat de speurtocht naar de juiste invulling van de opgaven op het gebied van waterveiligheid gewoon door. De grote maatregelen uit het Deltaprogramma verkeren nog in een pril stadium. Toch ziet Jan van Dooren de toekomst met veel vertrouwen tegemoet.

“Het draait tijdens het hele traject vooral om slim programmeren. Zodat deelprojecten gewoon kunnen doorgaan en we niet op elkaar hoeven te wachten. Goed afstemmen hoort ook bij het proces dat we aan het optuigen zijn. We gaan nu van MIRT-onderzoek naar Startbeslissing. Het ‘go’ of ‘no go’ moment komt steeds dichterbij. Tegengas is niet meer vanzelfsprekend, in actie komen wel. Alle betrokken partijen zullen zich definitief moeten verbinden aan het Klimaatpark.”

Het Rivierklimaatpark IJsselpoort heeft binnen het Deltaprogramma Rivieren de status van parelproject. Dat betekent een voorkeursbehandeling tot 2030. Tegen die tijd zal Jan van Dooren het eindresultaat vol trots laten zien aan iedereen. “Vergezichten zijn prima en kunnen heel inspirerend zijn. Maar er moeten nog wel heel wat stappen worden gezet. Om uiteindelijk bij die mooie en veilige IJssel uit te komen. Dat lukt alleen als iedereen blijft beseffen, dat we elkaar nodig hebben. Vooral bij lastige besluiten. Dat betekent ook inspiratie halen uit doelen, die op de korte termijn spelen. Als ik thuis vertel: ‘Wacht maar tot 2030’, dan haken ze onmiddellijk af.”

Belangrijkste lessen

- Probeer elkaar te vinden op doelen, maar accepteer ook dat dit niet altijd werkt. Bijvoorbeeld omdat belangen botsen of mensen elkaar niet vertrouwen.
- De overheidskant is erg belangrijk. Een gedeputeerde van de provincie gaat langs de gemeenten om hen te overtuigen dit programma samen op te pakken.
- MIRT biedt mogelijkheden voor een rijksbijdrage. Al gelden strenge voorwaarden. Kennis van het MIRT-traject is dus essentieel.
- Als financiering niet rond komt, zorg dan dat partijen elkaar op de inhoud hebben gevonden. Want ook dan zijn er mogelijkheden en blijft de wateragenda toch bestaan.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

Het Rivierklimaatpark IJsselpoort zoomt in op opgaven, ambities en gezamenlijke belangen. Het initiatief verenigt thema's op het gebied van water én natuur, recreatie én economie. Het biedt ruimte aan de verscheidenheid van maatschappelijke wensen binnen deze vier thema's: een gebalanceerd geheel dat respect uitstraalt voor de omgeving waarin het ligt.

Maatwerk

Voor het realiseren van de gebiedsontwikkeling is meer dan één ingreep nodig. Namelijk een programmatische aanpak met deelopgaven. Maatwerk is dan de sleutel. Bedrijven houden er bijvoorbeeld een heel ander investeringstempo op na dan de overheid.

Samenwerken

In het proces is geleerd om elkaar te vinden op het gemeenschappelijke om vanuit daar verder te gaan bouwen aan de relatie. Iedere partij draagt bij vanuit z'n eigen rol en ambities. Op deze manier kan men elkaar versterken en bouwen aan een mooie, veilige IJsselpoort met kansen voor wonen, werken en recreëren.

Inspiratie delen

Adviseur Ruimtelijke kwaliteit Geert de Vries

0343 74 56 00 | geert.devries@infram.nl
www.ruimtevoordewaal.nl

“Als het schuurt, dan
gaat het glimmen”

Feest voor het oog

De projectleider zwijgt. Zijn presentatie zit erop. Met foto's, tekst en uitleg. Het blijft doodstil in de zaal. Dan gaan de eerste handen op elkaar. Andere volgen. Het ziet er toch wel goed uit, vinden de aanwezige bewoners: het plan van de gemeente voor een veilig en mooi Nijmegen. Eerdere zorgen van de lokale bevolking zijn er goed in meegenomen. Ook de partners knikken tevreden: waterschap, provincie, Rijkswaterstaat. De spades mogen in de grond.

De kogel is door de kerk. Na jaren discussie. In Nijmegen gaan waterveiligheid en kwaliteit van de ruimte hand in hand. Het plan 'Ruimte voor de Waal-Nijmegen' zet in 2009 de contouren uit. En gaat zelfs een flinke stap verder dan het oorspronkelijke voorstel van Rijkswaterstaat. Het gebied wordt ook mooier en toegankelijker, licht Geert de Vries, lid van het projectteam, trots toe. "In plaats van 27 centimeter verlagen we de waterstand in de Waal met 34 centimeter. Door de bestaande dijk 350 meter landinwaarts te verleggen en een nieuwe nevengeul naast de rivier te graven. Zo ontstaat een veilige marge om de stad bij hoog water droog te houden. Rijkswaterstaat, waterschap en provincie stellen zich vierkant achter het plan. Bewoners zijn spekkoper. Voor hen komt er een mooi stedelijk rivierpark in het hart van Nijmegen."

Wist u dat?

Met carnaval noemen Nijmegenaren hun stad Knotsenburg. Tijdens het graven van de geul vinden archeologen resten van het middeleeuwse fort Knodsenburg.

TITEL	Ruimte voor de Waal - Nijmegen
LOCATIE	Lent (Nijmegen Noord)
OPDRACHTGEVER(S)	Programmadirectie Ruimte voor de Rivier (PDR) en de gemeente Nijmegen als gedelegeerd opdrachtgever
PLANNING	2009-2015
BETROKKEN PARTIJ(EN)	Gemeente Nijmegen (uitvoerder), PDR, Waterschap Rivierland, Provincie Gelderland, Rijkswaterstaat Oost Nederland.
PROJECTFASE	MIRT-uitvoering
SCHAAL	Provinciaal
STAD-LAND	Stad en land
OPGAVE	Waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit
MEEKOPPELKANS(EN)	Recreatie en natuur
DEELMOMENTEN	Website, wekelijks spreekuur voor omwonenden

Wist u dat?
De nevengeul is net zo breed
als de rivier de IJssel

‘Ruimte voor de Waal-Nijmegen’ komt voort uit het nationale programma ‘Ruimte voor de Rivier’. Bij Nijmegen moest de grootste rivier van Nederland genoeg nemen met een breedte van circa 450 meter, in plaats van de ruim vijftienhonderd meter stroomopwaarts. Die flessenhals ging steeds meer wringen. Met de huidige ingrepen voldoet het project ruimschoots aan de waterveiligheidsdoelstelling. De verbetering ging hand in hand met een kwaliteitsimpuls aan de stedelijke ontwikkeling van Nijmegen, vult Geert de Vries aan. “Tussen de verlegde dijk en de nevengeul ontstaat een nieuw eiland, met de historische naam Veur Lent. De gemeente tovert dat de komende jaren met eigen middelen om tot een stedelijk rivierpark. Samen met de burgers. Compleet met seizoensgebonden horecavoorzieningen.”

Het stedelijk rivierpark is bereikbaar via twee compleet nieuwe bruggen over de nevengeul, recent omgedoopt tot ‘Spiegelwaal’. En over de verlening van de bestaande Waalbrug uit 1936. Dat is wel gedaan met respect voor hét icoon van Nijmegen, vertelt Geert de Vries. “Aan de bovenzijde valt het nieuwe brugdeel amper op, aan de onderzijde des te meer. Door de gestroomlijnde pijlers die vloeiend overgaan in de onderzijde van het brugdek. Een van de andere bruggen, de Lentloper naar het eiland Veur Lent, is precies gesitueerd in de zichtlijn van de bekende Stevenskerk in het historisch centrum van Nijmegen. Een mooie promenade waar mensen nu al flaneren en zich thuis voelen.”

De Waalsprong

Nijmegen groeit en maakt eind jaren negentig de sprong over de rivier. Er ontstond een nieuw stadsdeel, de Waalsprong, met genoeg plek om te bouwen. Nu gebeurt dat ook deels aan de rivier met het stedelijk rivierpark als een van de stralende trekpleisters. Een deel van de voormalige vijftig huishoudens en bedrijven van Lent vertrok met pijn in het hart. Hun panden moesten tegen de vlakte vanwege het project Ruimte voor de Waal. Een compensatieregeling, inclusief nieuwe huisvesting, verzachtte het leed. Sommigen zijn al zover, dat ze de veranderingen door een positieve bril bekijken, vertelt Geert de Vries. “Maar het blijft altijd vervelend als je zo’n mooie plek met veel historie moet achterlaten.”

Wist u dat?
Nijmegen maakte deel uit van
FloodResilientCity: hoogwater-
bestendige stad. In dit
EU-project wisselden acht
Europese steden ervaringen
uit op het gebied van
stadsplanning en
overstromingsbeheer.

‘Als het moet, dan moet het goed’. Vanuit die gedachte nam het stadsbestuur alle Nijmegenaren mee in haar ambities. Dat lukt en leidt tot spannende toevoegingen, vertelt Geert de Vries. “Er is inmiddels een nieuwe kade aan de Lentse zijde gebouwd, de Lentse Warande, waar je de verschillende waterstanden optimaal kunt beleven. ’s Avonds bijvoorbeeld. Bij het licht van de ondergaande zon. Een mooie aanvulling op de bestaande Waalkade die op het noorden uitkijkt.”

Elders in de wereld valt ook op dat in Nijmegen iets moois plaatsvindt. Van heinde en verre komen delegaties op bezoek om hun licht op te steken over ‘Room for the River Waal’: uit onder meer Duitsland, Hongarije, Vietnam, China en Indonesië. Geweldig voor het uitvoerende projectteam

van de gemeente en de aannemer. “Het team heeft vanaf het allereerste begin de bakens helder en strak uitgezet en nagenoeg in dezelfde opstelling geopereerd: met medewerkers die alle partners actief informeren. Daardoor blijft het collectieve geheugen overeind en kun je goed en inspirerend zaken doen met elkaar. Niet voor niets is de uitvoering binnen het budget gebleven en wordt het project ruim een half jaar eerder opgeleverd.”

Belangrijkste lessen

- Continuïteit in bemensing is erg belangrijk. Dit project(team) laat zien wat dat kan opleveren in de praktijk.
- Het lokale kwaliteitsteam onder leiding van voormalig Rijksbouwmeester Jan Brouwer, is van grote waarde geweest bij het integraal borgen van de hoofddoelstellingen in het project: het verhogen van de waterveiligheid en het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit.
- Bekijk de opgaven van het project in een breder perspectief. Denk vanaf de start na over ontwikkelingen en kansen die spelen en anticipeer daarbij op toekomstig gebruik en de daarbij benodigde vergunningen.
- Betrek de bevolking direct bij de planvorming en zorg ervoor dat tijdens de uitvoering het projectgebied toegankelijk blijft. Zij waren en zijn ogen en oren van het gebied.

Drie MIRT-pijlers

Brede blik

De blik verleggen van project naar opgave. De identiteit en bereikbaarheid van het gebied zijn bijvoorbeeld versterkt met de vormgeving van de drie noodzakelijke bruggen, daarmee krijgen de aangrenzende stedelijke ontwikkelingen een impuls.

Maatwerk

We hebben van het begin af aan de bereidheid gehad, ook in de moeilijkste situaties, kansen te blijven zien en ons niet neer te leggen bij de status quo, maar om het plan aan te passen als het er beter van werd. Zo zijn we vanuit het project ook altijd blijven luisteren naar tips vanuit de omgevingspartijen.

Samenwerken

Structureel overleg met partners en de bevolking. Om op de hoogte te zijn en anderen op de hoogte te brengen. Respectvol en open. Ook richting aannemer. Het project heeft niet voor niets in 2015 de ‘Bouwpluim’ voor samenwerking ontvangen.

“Je kunt de zee
niet oversteken
door alleen
naar het water
te staren”

Rabīndranath Tagore
Indiase schrijver en Nobelprijswinnaar

Oftewel: droom niet alleen, maar kom ook in actie. De vijftien verschillende voorbeelden in dit boek geven een goede kijk in de praktijk van het verbinden van water en ruimte. Hoe zijn opgaven geformuleerd? Waar hebben partijen elkaar gevonden en wat zijn valkuilen? Ter afsluiting van dit boek zetten we de meest voorkomende lessen op een rij:

- ‘Ervoor gaan’, ‘vertrouwen’ en ‘volhouden’ zijn sleutelbegrippen.
- Gebruik bewoners en lokale ondernemers om je proces/programma te versterken. Zij zijn je lokale kennis en kunnen juist voor maatwerk zorgen.
- Ga niet samenwerken om het samenwerken. Doe dit alleen samen als je iets aan elkaar hebt.
- Zorg ervoor dat de juiste mensen op de juiste plek in het project zitten. Continuïteit, inhoudelijk commitment en projectgeheugen van een project-leider zijn erg belangrijk.
- Tijd is een belangrijke factor. Soms hebben ontwikkelingen tijd nodig om uiteindelijk het beoogde resultaat te halen. Zeg dat je meer tijd neemt in plaats van dat je de planning overschrijdt. Dan is het een sterkte in plaats van een zwakte.
- Doe voorwerk! Werk vroegtijdig verschillende scenario's uit waar het proces op kan anticiperen als het er om vraagt. Anticiperen kan op verschillende manieren, zoals het opstellen van een krachtenveld-analyse met belangen, financiële plaatjes of het toepassen van flexibele regelgeving.
- Langdurige programma's vragen meestal ook om financiële dekking. Bij een Rijk-regio samenwerking is het belangrijk om rekening te houden met het verschil in planningstermijn. Het Rijk heeft vaak al jaren vooruit gepland, terwijl een regio vaak nog met de 'pet' rond moet. Door vroegtijdig het financiële plaatje in beeld te brengen, kan dit spanning wegnemen.
- In alle voorbeelden zijn de drie pijlers van de vernieuwing van het MIRT (brede blik, maatwerk en samenwerken) direct of indirect toegepast. Communicatie zou een vierde pijler van de vernieuwing van het MIRT moeten zijn. Bij verschillende voorbeelden komt het belang van een goede communicatie naar betrokkenen naar voren. Ook de beeldvorming over het project/programma is van belang. Door vroegtijdig te investeren in contacten met de betrokken partijen (open communicatie) en in het framen van de ruimtelijke ontwikkeling, kun je het procesverloop positief beïnvloeden.

Dit Inspiratieboek bevat 'slechts' vijftien voorbeelden. In de toekomst moeten ruimte en water van elkaar blijven leren en de lessen met elkaar blijven uitwisselen. Er zijn verschillende manieren om dit te doen, denk bijvoorbeeld aan de organisatie van excursies, het houden van evaluaties of het delen van kennis met onderwijsinstellingen. Durf ook van elkaar te leren. Bij elk voorbeeld staan de gegevens van de geïnterviewde. Bel of mail diegene gerust voor meer informatie en inspiratie. Die delen ze graag.

Een aantal generieke lessen kan overal worden toegepast, maar weet ook dat elk proces zijn eigen lessen weer opnieuw moet formuleren.

Bedankt

Dankzij verschillende projectleiders en andere betrokkenen hebben wij de inspirerende voorbeelden beter mogen leren kennen. Zonder hun enthousiaste inbreng zou dit boek niet zo inspirerend zijn geworden. Graag willen wij de volgende betrokkenen bedanken voor hun bijdrage aan het inspiratieboek:

Maarten Claassen (WATERgraafsmeer), Geert de Vries (Lent), Michiel van der Hagen en Raymon Blondel (Maas, Venlo), Leo Adriaanse (Oesterdam), Wim Goedhart en Jan van Doornen (Rivierklimaatpark IJsselpoort), Keesjan van den Henrik (Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum), Andre Sluiter (Meerlaagsveiligheid Marken), Florian Boer en Dirk van Peijpe (Rivier als Getijdenpark, Rotterdam), Anita Willig-Kos (Hondsbossche en Pettermer Zeewering), Pieter de Booij, Hans van Dalfsen en Liesbeth Verhage (Kustwerk Katwijk), Rob Bouman (Meerlaagsveiligheid IJssel-Vechtdelta), Jan Strijker (FluviaTiel), Lies Dekker (Waterdunen), Bert de Doelder (Overkapping Rotterdam CS) en Mans Jansen (Energiedijk Afsluitdijk).

Kustversterking Zwakke
Schakel Hondsbossche en
Pettemer Zeewering

Afsluitdijk als
Energiedijk

WATERgraafsmeer

Meerlaagsveiligheid
Marken

Getijdenpark
Rotterdam

Afwatering overkapping
station Rotterdam
Centraal

Kustwerk Katwijk

Gebiedsontwikkeling
Ooijen-Wanssum

Venlo – Maas

Waterdunen

Oesterdam

Fluvia Tiel

IJssel-Vechtdelta

Rivierklimaatpark
IJsselpoort

Lent

Illustratieverantwoording

- 1 Kustversterking Zwakke Schakel
Hondsbossche en Pettemer Zeewering
Project Kust op Kracht
- 2 Afsluitdijk als Energiedijk
Mediatheek Rijksoverheid
Maarten van der Voorde
- 3 WATERgraafsmeer Amsterdam
Waternet Amsterdam
- 4 Meerlaagsveiligheid Marken
Marco Peters
- 5 Getijdenpark Rotterdam
De Urbanisten
- 6 Afwatering overkapping
station Rotterdam Centraal
Gemeente Rotterdam
- 7 Kustwerk Katwijk
Project Kustwerk Katwijk
- 8 Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum
Johan Roerink / Aeropicture
- 9 Venlo Maas
Gemeente Venlo
- 10 Waterdunen Zeeuws-Vlaanderen
Provincie Zeeland
- 11 Oesterdam Zeeland
Rijkswaterstaat Zee en Delta
- 12 Fluvia Tiel
Gemeente Tiel / Provincie Gelderland
- 13 Meerlaagsveiligheid IJssel-Vechtdelta
Mediatheek Rijksoverheid
- 14 Rivierklimaatpark IJsselpoort
Dirk Oomen
- 15 Ruimte voor de Waal Lent
Gemeente Nijmegen

Colofon

Dit is een uitgave van het ministerie
van Infrastructuur en Milieu.

Ontwerp en realisatie
VormVijf, Den Haag

Tekst
zin & zinnig, Rotterdam
MdK Tekstproducties, Utrecht

Druk
Xerox/OBT

September 2015

 UNIE VAN WATERSCHAPPEN

verder met ons water

September 2015